

TAMPEREEN AMMATTIKORKEAKOULU
Rakennustekniikan koulutusohjelma

Tutkintotyö

Karri Koivusilta

VILLA GERNANDT ELI KÄPYLINNA

Työn valvojat
Työn tilaaja
Tampere 2003

RI Harri Miettinen ja DI Ilkka Tasanen
Fil.tri Eva-Christina Mäkeläinen

TAMPEREEN AMMATTIKORKEAKOULU

Rakennustekniikan koulutusohjelma

Karri Koivusilta

Villa Gernandt eli Käpylinna

Tutkintotyö

76 sivua + 11 liitettä (32 sivua liitteitä)

Työn valvojat

RI Harri Miettinen ja DI Ilkka Tasanen

Työn tilaaja

Fil.tri Eva-Christina Mäkeläinen

Toukokuu 2003

Hakusanat

Villa Gernandt eli Käpylinna, Terijoen Kellomäki

TIIVISTELMÄ

Tutkittu kohde sijaitsee Karjalan kannaksella Terijoen Kellomäellä. Kohteena on huvila, joka on todennäköisesti rakennettu 1900-luvun alussa. Tutkintotyössä esitetään Terijoen ja Kellomäen kesäasutuksen vaiheet sekä huvilan historia, alkuperäinen rakenteellinen muoto ja käytetyt rakennusmateriaalit pohja- ja julkisivupiirustusten sekä valokuvien avulla. Kohteesta on laadittu kustannusarvio mahdollista myöhempää rakentamista varten. Kustannusarvio sisältää yhden perustustyypin, yhden runkovaihtoehdon ja alkuperäisen julkisivu- ja vesikatemateriaalin rakentamiskustannuksineen sekä yhden rakennusteknillisen järjestelmän. Alkuperäisen kustannusarvion lisäksi on tehty arvio vastaavanlaisista vesikate- ja julkisivumateriaaleista, jolloin kokonaiskustannukset on saatu hieman pienemmiksi.

Käpylinnan arkkitehtuurisiin tutkimuksiin on käytetty erilaisia mittalaitteita. Mittalaitteilla on selvitetty huvilan pohjapiirustukset sekä arkkitehtuurinen ulkonäkö. Tutkimusten perusteella on pystytty laatimaan huvilasta arkkitehtipiirustukset, joiden perusteella kustannusarvio on tehty. Tutkimustuloksia voidaan käyttää hyväksi myöhemmin mahdollisesti tapahtuvaa rakentamista varten. Tulokset on laadittu sellaiseen muotoon, että huvila voidaan rakentaa täydellisenä kopiona haluttuun paikkaan.

TAMPERE POLYTECHNIC

Department of Construction Technology

Karri Koivusilta

Final thesis

Supervising Teachers

Commissioner

May 2003

Key words

Villa Gernandt a.k.a.Käpylinna

76 pages, 11 appendices (32 appendix pages)

Mr Harri Miettinen BEng and Mr Ilkka Tasanen

M.Sc

Mrs. Eva-Christina Mäkeläinen Ph.D.

Villa Gernandt or Käpylinna, Kellomäki in Terijoki

ABSTRACT

The subject studied is located in the Karelian Isthmus in Terijoki Kellomäki. The subject is a villa that has been built probably at the beginning of the 20th century. This final thesis presents the history of summer settlement in Terijoki and in Kellomäki. It also describes the history of the villa and shows the original structural forms and building materials with the help of floor plans, elevation drawings and photographs. The cost estimate has been produced for the purpose of possible building later. The cost estimate includes one foundation type, one frame type, the original façade material and the roof material with its building costs, and finally one technical system.

Different types of measurement devices have been used in studying the architecture of Käpylinna. The devices have made it possible to make the floor plans that were the base of the cost estimate. The results can be utilized later in building. The results are now in such a form that the villa can be built as an exact replica in a wanted place.

ALKUSANAT

Haluan lausua kiitokset mielenkiintoisesta aiheesta Eva-Christina Mäkeläiselle ja hänen veljelleen Kaarle Mäkeläiselle sekä valvoille opettajille Harri Miettiselle ja Ilkka Tasaselle. Kiitokset toteutusmahdollisuudesta haluan osoittaa konsuli Martti Ruokokoskelle ja Vladimir Shamahoville. Kustannusarvion laadinnan ohjauksesta kiitokset Jouko Lähteenmäelle.

Tampereella, huhtikuussa 2003

Karri Koivusilta

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

ALKUSANAT

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO.....	7
1.1	TAUSTA	7
1.2	TAVOITE.....	8
1.3	RAJAUKSET	8
2	TERIJOEN KESÄASUTUS	9
2.1	TERIJOEN SIJAINTI	9
2.2	ISOJAKO TERIJOEN ALUEELLA	9
2.3	RAUTATIE PIETARIIN – TERIJOEN PELASTUS	11
2.4	SUOMEN VALTION HUVILA-ASUTUSPOLITIikkaA.....	13
2.4.1	VENÄLÄISET HUVILA-ASUKKAAT.....	14
2.4.2	SUOMALAISET HUVILA-ASUKKAAT	15
2.5	HUVILA-ASUTUKSEN VAIKUTUS	16
2.6	EPÄVARMUUS TULEVAISUUDESTA ASUKKAIDEN HUOLENA.....	21
3	HUVILA-ASUTUKSESTA KELLOMÄELLÄ (kirjoittanut Eva-Christina Mäkeläinen).....	29
3.1	KESÄNVIIETTO JA KYLPYLÄKULTTUURI YLEISTYVÄT SUOMESSA .	29
3.2	KELLOMÄEN NOUSU HUVILAYHTEISÖKSI.....	32
3.3	PUURAKENTAMISEN LOISTOKAUSI	35
3.4	VENÄJÄN VALLANKUMOUKSEN VAIKUTUS	40
3.5	KUULUISUUKSIA JA EMIGRANTTEJA.....	46
3.6	KELLOMÄESTÄ JOUDUTAAN LUOPUMAAN.....	49
4	VILLA GERNANDT ELI KÄPYLINNA.....	Error! Bookmark not defined.
4.1	HAASTATTELU	Error! Bookmark not defined.
5	PIIRUSTUKSET	Error! Bookmark not defined.
5.1	LÄHTÖTIETOJEN KERÄÄMINEN	Error! Bookmark not defined.
5.2	RAKENNESELVITYS	Error! Bookmark not defined.
5.3	POHJAPIIRUSTUS ENSIMMÄINEN JA TOINEN KERROS	Error! Bookmark not defined.
5.4	JULKISIVUPIIRUSTUKSET.....	Error! Bookmark not defined.

5.5	LEIKKAUSPIIRUSTUS	Error! Bookmark not defined.
6	KUSTANNUSARVIO	Error! Bookmark not defined.
6.1	PERUSTUKSET	Error! Bookmark not defined.
6.2	RUNKO.....	Error! Bookmark not defined.
6.3	VESIKATE JA JULKISIVUMATERIAALI.....	Error! Bookmark not defined.
6.4	SISÄMATERIAALIT	Error! Bookmark not defined.
6.5	TALOTEKNIikka	Error! Bookmark not defined.

LÄHDELUETTELO

KIRJALLISUUSLUETTELO

LIITTEET

1 JOHDANTO

1.1 TAUSTA

Työ on tehty Eva-Christina Mäkeläisen ja hänen veljensä Kaarle Mäkeläisen toivomuksesta. Heidän mielenkiintonsa huvilaa kohtaan on suuri, koska heidän isovanhempansa ovat asuneet huvilassa nimeltä Villa Gernandt, jota erikoisen julkisivukäsittelynsä johdosta kutsuttiin myös Käpylinnaksi. Eva-Christinalle oli tullut vuonna 1978 tieto, että huvila on edelleen samalla paikalla. Tieto Eva-Christinan mielenkiinnosta tuli arkkitehti Lauri Tiihosen kautta Harri Miettiselle, joka esitti huvilan tutkimista tutkintotyönä.

Kuva 0 Villa Gernandt eli Käpylinna /3/

1.2 TAVOITE

Tutkintotyön tavoite on esittää Terijoen ja Kellomäen huvila-asutuksen vaiheet ja vaikutukset paikalliseen kesäasutukseen. Lisäksi Kellomäellä sijaitsevan Käpylinnan historia, arkkitehtuurinen muoto piirustuksineen ja kustannusarvio nykyajan rakennusmenetelmillä ja materiaaleilla mahdollista myöhempää rakentamista varten.

1.3 RAJAUKSET

Terijokea ja Kellomäkeä koskevat historialliset esitykset on rajattu huvila-asutuksen alkuhetkistä talvisodan alkamiseen. Käpylinnaa koskevat tiedot on esitetty nykypäivään asti mahdollisimman tarkasti saatavissa olevien tietojen perusteella.

Kustannusarvion lähtötiedot on esitetty liitteessä viisi. Kustannusarvio on rajattu koskemaan vain huvilan rakentamista nykyaikaiselle tasolle samanlaisena, kuin se arkkitehtonisesti oli aikoinaan rakennettu.

2 TERIJOEN KESÄASUTUS

2.1 TERIJOEN SIJAINTI

Terijoki sijaitsee Suomenlahden itäisessä pohjukassa Karjalan kannaksella 100 km Viipurista etelään ja Pietarista 50 km pohjoiseen (kuva 1) /15/.

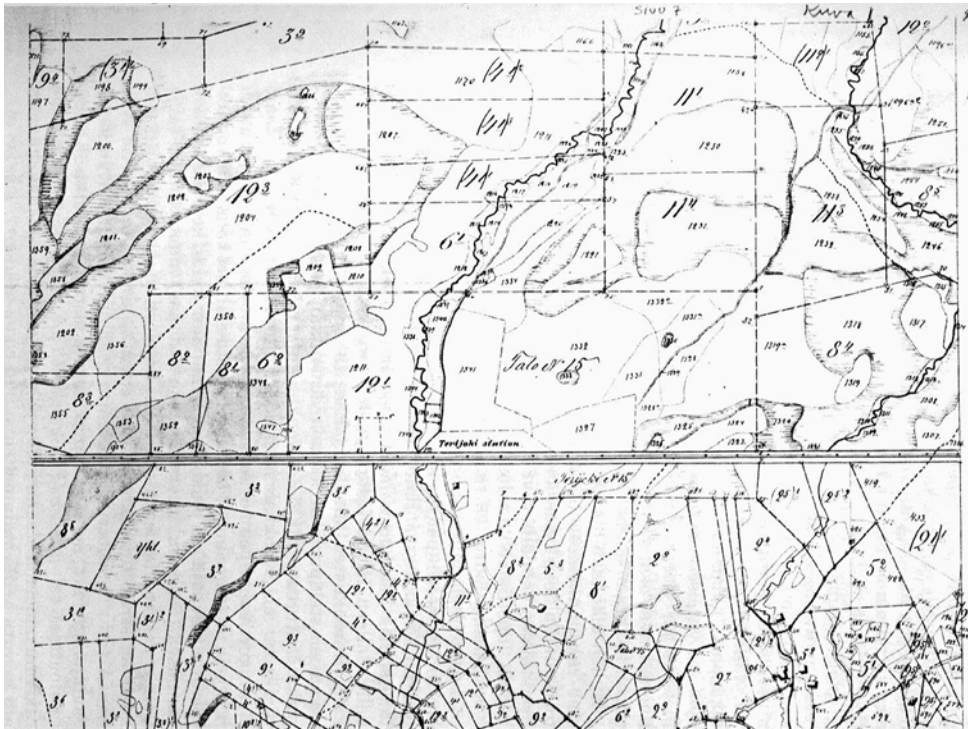
Kuva 1 Terijoen sijainti /13/

2.2 ISOJAKO TERIJOEN ALUEELLA

Vuonna 1721 Uudenkaupungin rauhassa liitettiin Venäjän valtakuntaan Viipurin lääni ja siihen kuuluvat lahjoitusmaat. Lahjoitusmaiden omistus meni venäläisille mahtimiehille, jolloin talonpoikaisväestö menetti taloudellisen vapautensa. Vuonna 1867 valtiopäivillä päätettiin, että Suomen valtio ostaa lahjoitusmaat venäläisiltä isänniltä ja talonpoikaisväestö saa lunastaa maat Suomen valtiolta. /2/

Monien omistajanvaihdosten jälkeen vuonna 1879 Suomen valtio sai vihdoin ostettua suurimman osan maista itselleen. Lopun osan maista valtio sai ostettua itselleen vasta vuonna 1882 eräältä pankkiirilta, joka oli hakkauttanut metsät. Valtion ostettua maat, se varasi itselleen eräitä alueita myöhempää myyntiä varten. Maiden omistusoikeus siirtyi talonpojille vasta, kun lunastusmaksut oli suoritettu täydellisesti loppuun ja saatu perintökirjat. /2/

Ennen perintökirjojen saamista oli kuitenkin suoritettava isojako (kuva 2). Isojaon alkaessa Terijoen alueella oli kuutisenkymmentä taloa ja seutu oli enimmäkseen synkkää korpea. Tuohon aikaan Terijoki oli vielä Kivennavan pitäjän syrjäkylä. Kun oma seurakunta aloitti toimintansa 1904, niin jo vuonna 1910 Terijoki irtautui Kivennavasta itsenäiseksi kunnaksi /7/. Jotta isojako olisi voitu suorittaa, maat oli mitattava uudelleen, vaikka maiden mittausta oli aloitettu jo 1700-luvulla. Meni kuitenkin vuosia ennen kuin isojako oli suoritettu. Maiden mittausta saatiin päätökseen vuonna 1876, useiden talojen siirtojen ja verojen vuoksi. Kaikkien kylien isojakopäätökset oli vahvistettu vuonna 1895. Mutta vasta vuonna 1902 voitiin jakaa perintökirjat ja siirtää maanomistus talonpojille. /2/

Kuva 2 Osa Terijoen isojakokartasta /12/

Aikojen saatossa oli monien viljelysmaiden maaperä huonontunut, koska ei tiedetty, kuka tulisi viljelemään maata seuraavaksi. Pieniä maa-alueita pyrittiin yhdistelemään suuremmiksi tiloiksi, jolloin maanviljelys olisi saatu yhtenäisemmäksi. Monien maanlunastusmaksujen järjestely kesti useita vuosia, joiden aikana monien rakennusten ja peltojen kunto pääsi heikentymään. Jos nämä seikat eivät vielä heikentäneet kyläläisten välejä riittävästi, tuli talojen siirtämisestä ja korvausmaksujen suorittamisesta uusia

ongelmia. Terijoella määrättiin siirrettäväksi 12 talon paikat toisaalle, kuitenkin kylän omalle alueelle, ja ajamaan satoja korvausmaksuina suoritettavia lantakuormia pelloille. /2/

2.3 RAUTATIE PIETARIIN – TERIJOEN PELASTUS

Venäjänsä hallituksen tukema rautatie-hanke Riihimäki-Viipuri-Pietari saatiin valmiiksi 1870 mutta täydennystöitä tehtiin aina vuoteen 1874 asti. Rautatien valmistuttua uskottiin rahtiliikenteen lisääntymisen kiskojen päällä vapauttavan enemmän aikaa maatalouden harjoittamiseen, mitä sanomalehti Ilmarisen artikkelissakin tähdennettiin. Samalla uskottiin tilusten kuntojen paranemiseen. Suomen valtion omistukseen tulleen rautatien ja sen kaluston tuoma liikkumisen helppous alkoi houkuttaa pietarilaisia Terijoelle. Suureen muutokseen vaikutti aikanaan myös Saimaan kanavan valmistuminen 1856. Eniten pietarilaisia alkoi kiinnostaa puhdas merenranta hiekkarantoinen sekä kangasmetsät (kuva 3). Huvila-asukkaiden saapuminen alueelle synnytti uusia asemia yhä tiheämpään rautatien varrelle. Myös Suomen puolella vallitsevat vapaammat olot houkuttivat tulijoita. /2, 8/

Kuva 3 Rantaa ja rantametsikköä /12/

Vuosien kuluessa oli Pietarin ja Teriöjen välille syntynyt useita laitureita, joita muutettiin melkein yhtä nopeasti asemiksi huvila-asukkaiden lisääntyessä alueella. Matkustajien määrän lisääntyminen pakotti laajentamaan rautatien kaksiraiteiseksi 118 km:n matkalta

Pietarista Perkjärvelle saakka. Lisää rautateitä piti rakentaa kiristyneen maailmanpoliittisen tilanteen vuoksi. Sotilaskuljetuksia varten rakennettiin rata Terijoen ja Koiviston välille vuosina 1914 - 15. Mutta huvila-alueiden takia rata oli tehtävä mutkaisemmaksi, jolloin rata avattiin muulle liikenteelle vasta vuonna 1916. /2/

Asemarakennuksia ryhdyttiin kunnostamaan juuri ennen maailmansodan alkamista. Uusia asemia nousi mm. Rajajoelle ja Terijoelle. Näiden asemien myötä tulivat myös kestävämmät rakennusmateriaalit, joita olivat pääasiassa tiilet ja niiden päälle tehty rappaus. Kansallisromantiikan ja jugendin piirteensä asemarakennukset saivat arkkitehti Bruno Granholmilta, joka oli nimitetty rautateiden arkkitehdiksi jo 1890-luvulla, sekä K. Wasastjernalta, joka piirsi Terijoen komean asemarakennuksen (kuva 4). /2/

Kuva 4 Terijoen asema, joka valmistui vuonna 1917 /12/

Lyhyt välimatka Pietariin ja rautatien tuoma kulkemisen helppous houkutti, varsinkin pietarilaista ylhäisöä ja säätyläisiä, muuttamaan Terijoen läheisyyteen. Pietarista Terijoelle meneviin juniin myytävien lippujen määrä kohosi räjähdysmäisesti: v. 1890 38 609 lippua, v. 1900 93 051 lippua, v.1905 153 571 lippua /1, s.105, taul. 7/. Terijoen huviloissa asui tuhansia ihmisiä, jotka kulkivat aamuisin Pietariin työhön ja palasivat päivän päätteeksi takaisin Terijoelle. Venäläinen huvila-asutus laajeni sekä määrällisesti että alueellisesti /1, s.98/. Autonomian ajan lopulla –siis ensimmäisen maailmansodan jälkeen- laskettiin vilkkaimpina huvilavuosina Karjalan kannaksella olleen lähes 140 000 vierasmaalaista kesäasukasta. /2/

2.4 SUOMEN VALTION HUVILA-ASUTUSPOLITIikkaA

Suomen valtio siis lunasti lahjoitusmaita itselleen jakaakseen ne myöhemmin talonpoikaisväestölle, mutta toisin kuitenkin kävi. Muukalaisväestön siirtyminen alueelle ja maaperän ajautuminen heidän omistukseensa oli tulosta valtion toimenpiteistä. Talonpoikien valituksia meni aina Viipurin kuvernöörille saakka, joissa he kertoivat muukalaisväestön uusista rakennustavoista. Näihin kuuluivat tiluksien aitaaminen, joka haittasi suuresti talonpoikaisväestön elinkeinotoimia eristämällä useita tärkeitä maa-alueita toisistaan. Valitukset olivat kuitenkin turhia, sillä Suomen senaatti oli myöntänyt venäläisille maaperän haltijoille elinikäiset tai ikuiset maanomistusoikeudet. Tämä taas johtui siitä, että venäläinen huvilarakentaminen ja -asutus oli ollut näillä alueilla jo ennen vuotta 1874, jolloin venäläinen ase- ja ankkuritehdas, Systerbäckin kivääritehdas vuokrasi rantapalstoja venäläisille. /2, 14/

Suomen valtio määräsi isojaon yhteydessä muodostettavaksi valtion varastotiloja Terijoen läheisyyteen yhteensä kuusi kappaletta. Varastotiloja jaettaessa huvilapalstoihin, syntyi Terijoen ympäristöön yhteensä 112 uutta tilaa, joita tarjottiin myöhemmin myytäviksi. Halukkaiden ostajien ilmaannuttua paikalle, oli heistä lähes 70 % suomalaisia. Mutta jos tilan toiseksi ostajaehdokkaaksi halusi samaan aikaan sekä suomalainen että venäläinen, myytiin tila lähes aina venäläiselle. Tämä johtui siitä, että Suomen valtio pelkäsi talonpoikaisväestön myyvän tilat ja maaperän myöhemmin muukalaisille tai venäläisille hyvin korotettuun hintaan. Tämä taas olisi nostanut venäläisten ja muukalaisten muuttokynnystä alueelle, mitä Suomen valtio pelkäsi. Suomen valtio oli halunnut houkutella venäläistä yläluokkaa kesä- ja huvila-asukkaiksi taloudellisista syistä, mikä puolestaan olisi merkinnyt paikkakuntalaisten lisääntymismahdollisuuksia ja valtiolle tullituloja. Pelättiin siis enemmän venäläisten tulon estymistä kuin raja-alueen venäläistymistä. Tästä johtui, että Suomen valtio hoiti asian omalla tavallaan. Huvilapalstojen myyntiä alueella hoiti Suomen valtion edustaja metsänhoitaja Ehrström, joka varasi monia palstoja, joille hän rakensi vuokrahuiloita ja osan palstoista hän myi venäläisille. Näin venäläisten siirtymiseen Suomen puolelle ei ollut esteitä. /2/

Edellä on esitetty, miten Suomen valtio edisti huvila-asutuksen lisääntymistä alueella. Kun talonpojat viimein saivat perintökirjat omistukseensa ja samalla myyntioikeuden maillaan,

harva heistä kuitenkaan luopui maistaan. Tosin viljelyyn kelpaamatonta maata saatettiin venäläisille myydä. Tämän ansiosta monia tiloja säilyi täysin kokonaisina useilla alueilla mm. Terijoen Käkösenpäässä. Monella maanviljelyskelpoisella alueella yksikään vierasmaalainen ei omistanut maata, koska venäläisille myytiin pääasiassa hiekkakankaita ja sora-alueita. Jos maa-alueita oli kuitenkin myyty, johtui myyminen velkaantumisesta, köyhyydestä, vanhuudesta, sairaudesta tai vähäisiltä osin keinottelusta. Yksi erikoinen syy, joka johti maa-alueen myyntiin, oli myös ymmärtämättömyys, koska talonpoika ei välttämättä tiennyt oman maa-alueensa arvoa. Tästä johtui, että maa-alueensa 2000 ruplasta myynyt talonpoika ei tiennyt, että maa-alueesta olisi voinut pyytää jopa 60 000 ruplaa. Tilansa myyneet talonpojat saattoivat joskus lähteä rahat saatuaan koettamaan onneaan Pietariin. Kun rahat oli tuhlatu, ei ollut muuta keinoa kuin yrittää löytää tilapäistyötä tai joutua kunnan vaivashoidon varaan /1, s. 146/. /2/

2.4.1 VENÄLÄISET HUVILA-ASUKKAAT

Hiekkarannat, puhdas merivesi ja maaseutu vetivät pietarilaisia puoleensa. Kun huvila-asukkaat muuttivat alueelle, oli ensimmäisenä joukossa rikkaita venäläisiä, jotka rakensivat tai rakennuttivat itselleen mahtavia huviloita ja niiden välittömään läheisyyteen hienoja puutarhoja. Monet heistä kuuluivat sivistyneistöön, joilla ei ollut ennakkoluuloja Suomeen tai suomalaisiin nähden ja heidän toiveensa ja unelmansa oli omistaa huvila Suomessa. Ennakkoluulot Suomea kohtaan olivat toisaalla, nimittäin Venäjän kiihkoslaavilaisissa ja hallitsevissa piireissä. Alueelle muuttaneiden sivistyneistön ja talonpoikaisväestön keskuudessa vallitsi hyvä yhteisymmärrys. /2/

Huvila-asutuksen ns. keksijänä pidetään pietarilaista Rafael von Haartmania (kuva 5), joka havaitsi alueen luonnonkauneuden ja terveellisen ilmaston ja rakennutti hienon huvilan nimeltään Villa Alice. Tämän esimerkin innoittamana hänen ystävänsä ja tuttavansa ostivat maa-alueita ja rakensivat huviloita. Suomalaisen talonpoikaisväestön kamppaillessa maanomistuksesta valtion kanssa, venäläiset rakensivat aiemmin saaduille tonteilleen useita huviloita, joita he sitten vuokrasivat mm. Pietarin diplomaateille ja ylhäisölle. /2/

Kuva 5 Rafael von Haartman /12/

Kun ranta-alueet oli myyty huvilapalstoiksi, alkoi muiden alueiden rakentaminen. Useat kylät täyttyivät uusista asukkaista, joiden joukossa alkoi olla myös keskisäätyä. Paikkakuntalaiset huomasivat tilaisuuden tulleen, jolloin he ryhtyivät vuokraamaan omia rakennuksiaan kesävieraille ja asuivat itse kesäajan hieman vaatimattomammin esimerkiksi kesätuvassa. /2/

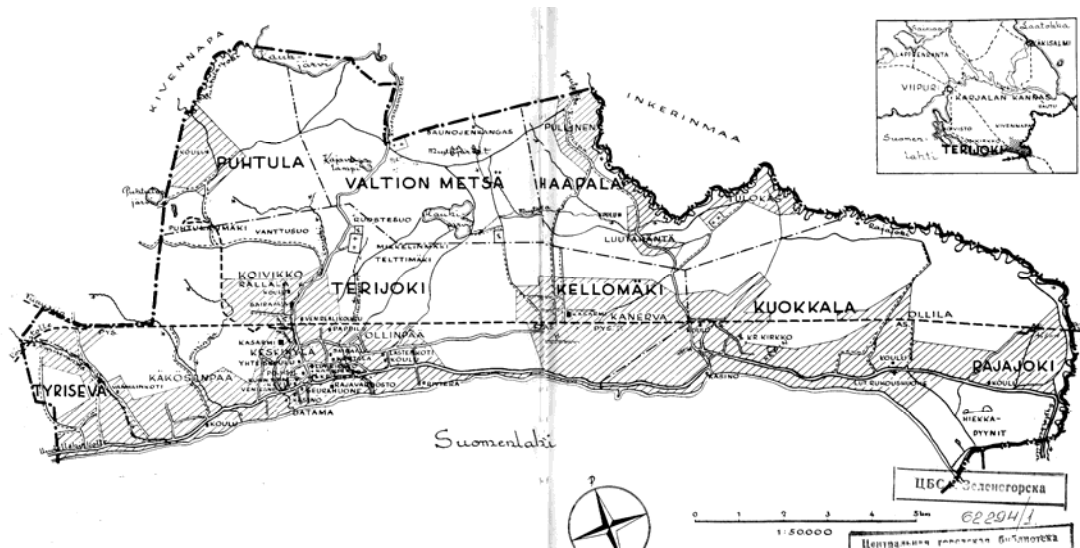
2.4.2 SUOMALAISET HUVILA-ASUKKAAT

Vuonna 1910 Pietari oli kolmanneksi suurin suomalaiskaupunki, jossa asui 17 000 suomalaista, mikä oli 0.92 % kaupungin väestöstä. Aluksi suomalaiset tulivat mm. rakennustöihin sekä palvelutehtäviin, mutta myöhemmin toimivat myös virkamiehen ja upseerin ammatissa. Pietari tarjosi monelle suomalaiselle mahdollisuuksia, joita Suomen puolelta ei löytynyt. Suuri osa suomalaisista työskenteli käsityöammateissa, mikä johtui suomalaisten hyvästä maineesta ja taitavuudesta. Esimerkkeinä poikkeuksellisen korkeasta ammattitaidosta voidaan pitää kolmea jalokivi- ja koruseppää Viktor Aarnea, Edvard Kollinia ja Henrik Wigströmiä, jotka olivat keisarin hovihankkija Fabergèn palveluksessa. Monet Pietarin suomalaisista hankkivat itselleen kesänviettopaikan Terijoen lähistöltä. Vallankumouksen jälkeen moni heistä löysi myös turvapaikan näiltä alueilta. /2/

Vuonna 1905 arvioidaan Terijoella olleen lähes 55 000, pääasiassa pietarilaista, kesävierasta, kun asukasluku oli 2400. Vuonna 1908 oli Terijoella ja sen lähialueilla n. 3100 huvilaa ja vuonna 1914 n. 4000 huvilaa. Tarkkoja tietoja vierasmaalaisten määrästä ei

ole mutta arvellaan määrän nousseen vuonna 1914, lähes 140 000:een. Tämän seurauksena oli syntynyt riippuvuussuhde paikkakuntalaisten ja kesäasukkaiden välille. Kun kesävieraiden palveluksista huolehtiminen alkoi tulla päätoimiseksi myös maata viljelevälle väestölle, edellytti tämä tilanteen jatkuvuutta, jonka seurauksena talonpoika alkoi menettää taloudellista asemaansa /1, s. 159/. /2/

Tuohon aikaan laajimmat huvila-alueet olivat Terijoen ranta-alueella Kellomäellä, Kanervassa, Ollilassa, Ollinpäessä, Käkösenpäässä ja Kuokkalassa (kuva 6). Rannalta tontit olivat niin kysytyjä, että kaupaksi menivät rakennuskelvottomatkin maa-alueet, minne suomalaiset eivät olisi taloan rakentaneet. /2/

Kuva 6 Terijoen kartta /12/

2.5 HUVILA-ASUTUKSEN VAIKUTUS

Kesäisin väkimäärän kasvaessa tarvittiin lisää palveluita (kuva 7). Paikkakuntalaisten resurssit eivät riittäneet noiden palveluiden tarjoamiseen, vaan väkeä alkoi saapua ulkomailtakin. Huvilojen kiivas rakentaminen toi alueelle ammattitaitoisia rakentajia, jopa Virosta saakka. Mutta kaikki eivät kuitenkaan menneet uudisrakennuskohteelle, vaan töitä riitti myös huviloiden ja niiden ympäristön kunnostamisessa. /2/

Kuva 7 Terijokelaisia kauppapalveluita /12/

Kesävieraiden saapuessa asemalle oli heitä vastassa jopa satoja ajureita, jotka kuljettivat asukkaita asemalta huviloille. Kun vieraiden määrä nousi vähitellen tuhansiin, tarvittiin hevoskyytejä entistä enemmän. Ajureiden (kuva 8) määrä nousi alueella nopeasti 30:stä (v. 1883) aina 500:aan (v. 1910) ja parhaimmillaan ajureiden jono asemalla saattoi olla jopa kilometrin mittainen. Kuljetuskaluston kehittyminen kaksipyöräisistä nelipyöräisiin, kuomulla ja kumipyörillä varustettuihin kieseihin, oli herrasväen mieleen. Kehittynyt kalusto hankittiin yleensä Pietarista. /2/

Kuva 8 Ajureita /6, s. 159/

Väkimäärän lisääntyminen, myös talvella, synnytti ympärivuotiseen asumiseen kelpaavia huviloita. Yhä useampaan talviasuttavaan huvilaan oli saapunut venäläinen asukas.

Muukalaisuus alkoi näkyä kunnan maisemassa, mm. ortodoksiset kirkot kupolikattoineen ja vinoristeineen (kuva 9).

Kuva 9 Terijoen Kreikkalaiskatolinen kirkko /12/

Alueen venäläistymiseen eivät paikkakuntalaiset kuitenkaan suhtautuneet suopeasti. Yhä useammat tilat ja maa-alueet menivät venäläisten omistukseen. Tähän epäkohtaan puuttui myös senaatti, jonka ehdotuksesta perustettaisiin komitea alueen taloudellisia asioita tutkimaan. Tämän ehdotuksen toteuttaminen kuitenkin viivästyi, jolloin paikalliset perustivat, vuonna 1907, oman komiteansa em. asioita tutkimaan. Komitea keräsi tietoja venäläisten kesäasukuksen laajuudesta ja laati muistion epäkohtien korjaamiseksi /1, s. 152/. /2/

Huvilakylät alkoivat vähitellen muuttua huvilayhdyskunniksi, joissa erilaiset yhdistykset saivat jalansijaa. Varoja yhdistykset keräsivät erilaisilla tapahtumilla, kuten juhlilla (kuva 10) ja arpajaisilla. Yhdistysten toimesta alettiin kehittää alueen ulkonäköä. Rannalle rakennettiin polkuja (kuva 11) ja aallonmurtajia (kuva 12), purojen yli tehtiin hienoja siltoja, puistoihin ilmestyi uusia hienoja paviljonkeja, penkkejä ja virvokekojuja. Ensimmäinen katuvalaistus rakennettiin vuonna 1909 Terijoen Viertotielle, joka oli päällystetty jyrätyllä sepelillä ja jonka kuntoa pidettiin yllä vuosittaisella

perusparannuksella. Myöhemmin tulleet sähkövalaistukset (v. 1912) ja toripaikat saivat alueen muuttumaan vähitellen kaupunkimaiseksi, mistä kaikki eivät pitäneet. /2/

Kuva 10 Kesäjuhla Seurahuoneen puistossa /6, s. 59/

Kuva 11 Rannan polkuja /12/

Kuva 12 Aallonmurtaja /12/

Venäläisten huvila-asukkaiden lisäksi alueelle alkoi saapua yhä enemmän myös ulkomaalaisia ammatinharjoittajia. Nämä toimivat mm. kauppiaina, suutareina, leipureina, puutarhureina ja talonmiehinä. Asukkaiden mukana tuli myös palvelusväkeä, joka oli suomalaista palvelusväkeä halvempaa ja usein taitamattomampaa. Näitä ja muita kesäasutusta koskevia epäkohtia suomalaiset kritisoivat voimakkaasti lehdistön välityksellä. Viipurilainen Kaleva-lehti kirjoitti jo vuosisadan alussa kesäasutusta koskevista epäkohdista, lähinnä huvilaseutujen heikentyneestä taloudesta. Artikkelit käsittelivät mm. maatalouden heikentyntä tilaa, jonka taustatekijöiksi oli mainittu lahjoitusmaakauden aikana tapahtunut vieraantumisen maataloudesta sivutuloammattien lisääntyntä sekä Kannaksen liian ahtaat tilat /3, s. 145/. Kansainvälistymistä kuvaa se, että sanotaan Terijoella puhutun vuonna 1922, jopa 27:ää eri kieltä, mm. japania ja kiinaa mutta eniten venäjää. /2/

Väkijuomien runsas käyttö ja suuri väkimäärä aiheuttivat myös järjestyshäiriöitä. Väkijuoman myynti oli Suomen puolella laitonta mutta rajan tuntumassa Venäjän puolelta väkijuoman ostaminen kävi helposti. Terijoen poliisilaitoksen työntekijöillä riitti töitä ympäri vuorokauden. Ratsupoliisien (kuva 13) kiertely alueella saattoi antaa vain hetken rauhan, kunnes tappelu taas jatkui. /2/

Kuva 13 Terijoen poliisilaitoksen henkilökuntaa vuosisadan alussa /2, s. 30/

Alueella lisääntyneet kauppiat nostivat liike-elämän nousuun. Suomen markka ja Venäjän rupla olivat käyttökelpoisia maksuvälineitä rajaseudulla. Kauppoja, ja jopa tukkuliikkeitä perustettiin. Vuonna 1897 Terijoella oli 21 vakituista kauppaa, joista yhdeksän oli suomalaisten ja 12 venäläisten mutta jo vuonna 1911 oli kauppoja 46 ja vuoden 1914 veroluettelon mukaan edellisenä vuonna oli yhteensä 380 kaupan tai muun liiketoimen harjoittajaa. /2/

Terijoesta alkoi kehittyä ”Kannaksen pääkaupunki”. Liike-elämän vilkastuessa paikkakuntalaiset eivät olleet ainoita kauppiaita alueella. Kauppojen perustamista kuitenkin, ainakin osittain, kannatettiin veromaksujen toivossa mutta toisin kuitenkin kävi. Kauppiaita saapui aina Turusta saakka perustamaan kesäkauppoja alueelle. Kesäkauppiaiden liikeidea oli yksinkertainen: perustettiin kauppa kesäajaksi, kerättiin voitto, lähdettiin talveksi verotuksen alta pois. Näin verojen maksu jäi lähes täysin paikkakuntalaisten harteille. Parhaana kesäaikana Terijoella arvioidaan olleen satakunta kauppaa ja lisäksi yli sata kulkukauppiasta tarjoamassa tuotteitaan alueen vakituisille ja vieraille asukkaille. Kulkukauppiat myivät mm. jäätelöä, leivoksia, pullaa, leipää, kalaa ja leikkikaluja. Italialaiset myivät koruja ja esittelivät marakatteja posetiivin soidessa ja kiinalaiset myivät yleensä silkkikankaita. /2/

Aluksi talonpojille hyödyttömiä ylellisyystavaroita saapui pääasiassa Venäjältä mutta vähitellen nekin tavarat, kuten huonekalut, tulivat komistamaan talonpoikien asutuksia. Monet muutkin perinteiset suomalaiset tavarat vaihdettiin venäläisiin, näitä olivat mm. tupakka, väkijuoma ja vaatteet. Asutuksissa vaikuttivat nyt uuden ajan tuomat muutokset ja ylellisyydet. /2/

2.6 EPÄVARMUUS TULEVAISUUDESTA ASUKKAIDEN HUOLENA

Toisen sortokauden aikana venäläiset pyrkivät heikentämään Suomen autonomiaa. Huvila-asutuksen laajentumista ja muukalaisten saapumista alettiin pitää paikkakuntalaisten mielestä maan hiljaisena valloituksena. Tietoa paikkakuntalaiset saivat kansakoulujen sekä nuorisoseura-aatteen valistus-tilaisuuksista. Isänmaallista ajattelutapaa voimakkaasti levittivät mm. viitenä vuotena Terijoella vietetyt kansalliset laulujuhlat, joissa esiintyivät voimakkaat vaikuttajat mm. P. E. Svinhuvud ja Mikko Uotinen (kuva 14), sekä

tunnetuimmat suomalaiset laulajat, säveltäjät ja kuorot. Pietarilainen sanomalehti kuvasikin laulujuhlia seuraavasti: suomalaiset ovat laulavinaan, mutta todellisuudessa he lataavat pyssyjään /2, s. 39/. /2/

Kuva 14 Mikko Uotinen /2, s. 168/

Suomalaisten ja venäläisten välit alkoivat yleisesti kiristyä. Tästä hyvänä esimerkkinä oli myös ajurilakkoon ajautuminen vuonna 1908. Määräyksen mukaan ajureiden olisi pitänyt käyttää venäläisiä asusteita hoitaessaan työtehtäviä. Suomalaiset eivät tähän suostuneet, jolloin heiltä kiellettiin ammatinharjoittaminen. Määräyksiä kuitenkin kierrettiin, koska ajurina toimiminen oli monelle elinehto. Huvila-asukkaiden vetoomuksetkaan eivät auttaneet. Vasta senaatin puuttuminen asiaan toi ajureille vapauden käyttää vapaata asua. /2/

Yhdenvertaisuuslaki astui voimaan 1912, jossa venäläisille annettiin Suomessa samat oikeudet kuin suomalaisille /10/. Venäläiset alkoivat vaatia myös äänivaltaa kuntakokouksessa, jonne he saivatkin puheenjohtajaksi venäläisen Popovin viideksi kuukaudeksi. Tuona aikana pöytäkirjat kirjoitettiin sekä suomeksi että venäjäksi. /2/

Levottomuudet kasvoivat rajaseudulla aina kotietsintöihin ja vagitsemisiin saakka. Venäläisten epäluulot suomalaisia kohtaan kasvoivat, koska monet vallankumoukselliset asettuivat rajakyliin Suomen puolelle toteuttamaan toimintaa tsaarinvallan kaatamiseksi.

Useita karkotuksiakin tehtiin Terijoen kylästä vetoamalla siihen, että kyseiset henkilöt olivat järjestykselle vaarallisia mutta joissain karkotustapauksissa syytä ei edes tiedetty. Tästä syystä karkotettiin Krestyn vankilaan mm. terijokelainen runoilija Mikko Uotinen, joka ei suostunut siihen, että venäjän kieli myös kunnan asiain hoidossa oli ensimmäinen kieli. /2/

Vuonna 1911 elokuussa julisti Venäjän ministerineuvosto Uudenkirkon ja Kivennavan (Terijoki) kunnat erotettavaksi muusta Suomesta ja liitettäväksi Pietarin kuvernementtiin. Tieto ei ollut uusi, vaan sitä oli aikaisemminkin esitetty mutta kukaan ei siihen uskonut. Tähän järjestelyyn vedottiin laajan huvila-asutuksen ja suomalaisten sotavarustelun perusteella. Tästä alkoi kansalaisten yksimielinen ja luja nousu virkavaltaa vastaan. Ympäri Suomea yritettiin järjestää vastalausekokouksia, jotka kuitenkin virkavalta sai puretuksi, koska senaatin päätöksellä ”20.9.1907 annettu laki yleisistä kokouksista kielsi kaikenlaiset mielenosoitukset hallituksen tekemiä päätöksiä vastaan” /1, s. 192/. Vuonna 1914 alkanut maailmansota pelasti uhatut pitäjät Venäjään liittämislä, sillä lakiehdotus jätettiin ministerineuvostolle helmikuun 25. päivänä vuonna 1914 mutta ministeriön lausuntoja tutkimaan asetettu erityinen työryhmä halusi tehdä muutosesityksen lakiehdotukseen. ”Uutta lakiehdotusta ei ehditty kuitenkaan valmistaa, sillä kesällä 1914 syttynyt maailmansota syrjäytti erottamiskysymyksen” /1, s. 204/. /1, s. 202-204, 2/

Kesäsesonki oli parhaimmillaan, kun maailmansota alkoi. Paniikinomaisessa tilanteessa hiekkarannat tyhjenivät ja junat täyttyivät pakenevista ihmisistä. Ihmisten paetessa monet huvilat jäivät tyhjiksi ja paikalleen jääneiden kesänviettäjiä huolet alkoivat. Sodan aiheuttama elintarvikepula Venäjän puolella alkoi tuntua hinnoissa, jotka kohosivat korkeiksi. Pietarilaiset saapuivat Terijoelle ostamaan elintarvikkeita korkeilla hinnoilla ja tuolloin salakuljetus alkoi yleistyä. Tilannetta ei helpottanut myöskään se, että elintarvikkeiden toimittaminen huvilaseudulle kiellettiin. Tähän asiaan puuttuivat huvilaseudun paikalliset asukkaat, jotka vaativat senaattia perumaan vientirajoitukset. Vientikieltoja helpotettiin, ja seurauksena oli kesävieraiden ennätysmäisen aikainen ja runsaslukuinen saapuminen Suomen puolelle, mitä saapumista Venäjän vallankumous (1917) oli osaltaan lisäämässä /1, s. 211/. Alueelle alkoi saapua yhä enemmän saksalaisia ja puolalaisia sotapakolaisia ja heidät oli sijoitettava eripuolille. Vuonna 1915 Terijoen huviloihin sijoitettiin noin 400 puolalaista pakolaista. Kesäasukkaiden tietoon tuli

sanomalehtien välityksellä huhu saksalaisten suunnittelemastä maihinnoususta Karjalan kannaksen rannikolle. Tämän tiedon levitessä alueelle lähti palveluskunta Pietariin turvaan ja isäntäväki seurasi perässä jonkin ajan kuluttua. Isäntäväki mietti mitä tehdä huviloille, jotka jäisivät tuhoutumisuhan alle heidän poistuttuaan Pietariin. He miettivät mm. huviloidensa polttamista ja jotkut heistä sen tekivätkin. Huvilapalot olivatkin syksyllä 1914 iltojen pimennyttyä yleisiä näytelmiä huvilaseutujen rannikkoalueilla /1, s. 209/. /1, s. 209-211, 2/

Kesällä 1915 huvila-asutus sai takaisin ainakin osan omasta rauhastaan ja tilanne alkoi tasaantua. Alueelle suunniteltiin jopa uutta sähkörautatietä rantamaisemien lävitse aina Saimaalle asti. /1, s. 210/

Tyytymättömyys venäläisiä kesäasukkaita kohti kasvoi. Tämä johtui mm. siitä, että sanomalehti Karjalan välittämän Djen-lehden tietojen mukaan Suomen puolella oleskelevien venäläisten oli mahdollisuus hankkia alhaisemmilla hinnoilla kaksinkertaiset määrät elintarvikkeita, joihin kuului normaalit korttiannokset Venäjän puolella sekä erikoisluvilla myönnettyt annokset Suomen puolella. ”Jo keväällä 1917 oli myös pietarilaisessa lehdistössä esitetty vetoamuksia, joissa pyydettiin venäläisiä kesäasukkaita luopumaan kesänvietosta Suomessa” /1, s. 211/. Kehoitukset eivät kuitenkaan johtaneet tuloksiin, vaan syksyn valtiolliset tapahtumat Venäjän bolsevikkivallankumouksen muodossa lopettivat perinteisen kesäasukituksen. /1, s. 211/

”Sodan jatkuessa kävi suomalaisille yhä selvemmäksi, että nyt oli maamme vapautumisen hetki koittamassa” /2, s.50/. Kannaksella odotettiin sortovallan päättymistä, joten itsenäisyysjulistusta 6.12.1917 tervehdittiin suurella ilolla, sen merkitystä kuitenkin täysin ymmärtämättä. Julistuksen jälkeen tilanne muuttui kesäasukituksen kohdalla nopeasti, maassamme oleskelevia venäläisiä alettiin pitää vieraan maan kansalaisina. Valkoisten aseman vahvistuessa Kansalaissodassa Karjalan kannaksella, vaikutti myös se suomalaisten suhtautumiseen venäläisiä kohtaan. Uusi lakiehdotus, joka koski vieraan valtion alamaisten kiinteistöjen hankkimista, hyväksyttiin eduskunnassa 24. lokakuuta 1919. Hyväksytyssä laissa kiellettiin ulkomaalaisten kiinteistöjen hankkiminen Viipurin läänistä, mikäli Suomen ja ulkovaltojen kanssa ei ollut asiasta erikseen sovittu. Tämän lain

avulla saatiin vierasmaalaisen kesäasutuksen kasvu pysäytetyksi. Tilanne rajalla rauhoittui, kun Tarton rauha allekirjoitettiin 14. lokakuuta 1920. /1, 2/

Entinen kesäasutuksen loisto oli kadonnut alueelta. Useita huviloita jäi tyhjilleen ja puutarhat alkoivat menettäneet kauneutensa. Elintarvikepula houkutteli salakuljetuksen harjoittamiseen pitkin itärajaa. ”Tavallisen kansanmiehen oli aluksi jopa mahdotonta käsittää näin täydellistä muutosta” /2, s. 60/. Ilman valtiovallan toimenpiteitä ei uuden elämän alkuun olisi päästy. Valtion myöntämät rahalliset tuet auttoivat vain pieneltä osaltaan elinkeino- ja kulttuurioloja. /2/

Uusi yrittämisen halu nousi paikkakuntalaisten keskuudessa. Jälleen uskottiin uuteen talouden nousuun, oltiinhan sitä isäntinä omassa maassa. Elinkeinoelämä nousikin voimakkaasti seuraavien kahden vuosikymmenen kuluessa. Vähitellen nousi esiin myös huvila-asutuksen ja kylpyläkulttuurin elvyttäminen. Käyttökelpoisten huviloiden kunnostamisen ja hienojen hiekkarantojen elvyttämisen uskottiin lisäävän suomalaista huvila-asutusta alueella. Helsingiläisissä lehdissä esiteltiin Terijokea ja sen hurmaavaa seutua Suomen kovaosaisena lapsena, johon jokainen isänmaallinen haluaa tutustua. Monet muistivat kuitenkin venäläisen kylpyläelämän varjopuolet ja he vastustivat tätä entisen elämänmenon uudelleen elvyttämistä. ”Kuitenkin heinäkuussa 1932 pidetyssä kokouksessa päätettiin perustaa Terijoelle suomalainen kylpylälaitos” /2, s. 82/. Perustettiin toimikunta hoitamaan asioita. Kesänviettäjiä alkoi saapua jo samaisena kesänä ja kylä koki uuden elpymisen. Työtä tarjottiin monille uudisrakennuksilla sekä korjauskohteilla. Uudet täysihoidotat ja hotellit tulivat palvelemaan kesävieraita hienoa kylpylälaitosta unohtamatta. ”Kesävieraiden tulo kaikkialle Kannaksen merenrantakyltiin oli odotettu tapahtuma” /2, s. 82 - 83/ (kuva 15). Suuret erot oli kuitenkin nykyisten ja entisten kesävieraiden välillä, olivathan he suomalaisia kuten paikkakuntalaisetkin. /2/

Kuva 15 Rantaelämää /12/

Vuoden 1930 alkaessa yleismaailmallisen laman vaikutukset alkoivat tuntua alueella. Maanviljelystä alettiin elvyttää ja purjeet vaihtuivat kuokkiin. ”Maatalouden kohottaminen nähtiin kunnia-asiaksi, suorastaan isänmaalliseksi valvollisuudeksi” /2, s. 75/. Uutta maahenkeä alettiin luoda lapsiin kerhotoiminnan avulla. Maatalouden ja tilattoman väestön asemaa alettiin kohottaa mm. erilaisten kassojen avulla, jotka huolehtivat valtion myöntämien lainojen jaosta. Peltoaloja kasvatettiin vuoteen 1933 mennessä 15 % ja mm. rukiin viljely lisääntyi. Vähitellen alkoi elintarvikkeiden tuonti alueelle vähentyä, kun oma tuotanto kasvoi. Puutarhaviljelykin alkoi menestyä entisissä venäläisissä puutarhoissa, nyt kasvatettiin mm. mansikkaa, vihanneksia sekä koristekasveja. Pitäjän alueella kasvatettiin omenapuita ja marjapensaita niin runsaasti, että kunnan aloitteesta perustettiin mm. mehutehdas Terijoelle. Kalastus oli monelle merenranta-asukkaalle elinkeino tai sivuelinkeino mutta meri osasi olla myös julma. Vuonna 1936 pauhannut syysmyrsky vaati viiden terijokelaisen kalastajan hengen rantapuustoa säästämättä (kuva 16). Keväisin meri nosti ahtojäättä rannoille kohoavina röykkiöinä (kuva 17). Lamakaudesta selvittiin ilman suuria muutoksia, jota seurasi 1930-luvun onnelliset vuodet. /2/

Kuva 16 Myrskyn jälkeen /12/

Kuva 17 Ahtojääröykkiötä rannassa v. 1927 /6, s. 204/

1930-luvun lopulla maailmanpoliittinen jännitystilä ja suursodan mahdollisuus heijastuivat alueelle. Kun venäläisten sotilaslennot rajan yli alkoivat yleistyä loppukesällä 1939, alkoi epävarmuus tulevaisuudesta liikkua Kannaksen asukkaiden mielissä. Kuntalaisten lähetystö kävi esittämässä hallitukselle rajaseutulaisten turvattomuuden tunteet. Lähetystöön suhtauduttiin Terijoen rehtorin Martti Salokkaan mielestä ylimielisesti, vedoten sotilaslentojen vaarattomuuteen, koska rajalla ei ollut linnoituksia. Syksyllä saapunut neuvottelukutsu Moskovaan sai ajattelemaan ainakin rajaseudun rauhan olevan vaakalaudalla. Pahimpaan ei kuitenkaan osattu varautua, olihan Suomella hyökkäämättömyyssopimus Neuvostoliiton kanssa. Reserviläisiä kutsuttiin ylimääräisiin kertausharjoituksiin ja juuri vapautunut ikäluokka kutsuttiin takaisin palvelukseen. ”Alkoi ns. YH:n aika” /2, s. 190/. Moskovassa käydyt neuvottelut päättyivät lokakuun 24 päivänä, jonka jälkeen alkoi odotus. Rajan lähellä oleva vanhempi väki sai kehoituksen siirtyä

kauemmaksi turvallisemmalle alueelle. ”Tavaraa sai ottaa mukaansa vain sen verran kuin käsissään jaksoi kantaa” /2, s. 191/. Ylimääräisen harjoituksen aikana junat kulkivat epäsäännöllisesti ja pysähtyivät viimeistään Terijoelle. Kun silloinen sisäministeri Urho Kekkonen seurueineen saapui Terijoelle, hän oli sitä mieltä, että talouselämän pitäisi jatkua normaalina ja juuri suljetun Terijoen Säästöpankin tulisi aloittaa toimintansa mahdollisimman pian normaalisti. Pankki ei kerinnyt olemaan kuitenkaan auki kuin kaksi päivää, kun talvisota alkoi aamulla 30.11.1939. Yksi surullinen evakkoon lähtö tapahtui Kuokkalassa, missä erään talon isäntä saatettiin Tulokkaan hautausmaahan ja hautajaisiin tuli viesti, että evakkoon oli lähdettävä jo saman iltana. /2/

3 HUVILA-ASUTUKSESTA KELLOMÄELLÄ (kirjoittanut Eva-Christina Mäkeläinen)

3.1 KESÄNVUETTO JA KYLPYLÄKULTTUURI YLEISTYVÄT SUOMESSA

Karjalan kannasta reunusti seitsemisenkymmentä kilometriä pitkä hienohiekkainen katkeamaton rantakaistale, leveimmillään parisensataa metriä ja nousten korkeimmillaan kolmisenkymmentä metriä korkeaksi harjanteeksi. Suomenlahdelle avautui saareton ulappa (kuva 18), etelässä siinsivät Kronstadtin linnoituskaupungin korkeimmat tornit ja valot. Rantavyöhykkeen suuntaisena kulki maantie. Nämä alueet ja niiden monivivahteinen ja puhdas luonto, lajirikas kasvisto sekä terveellinen ilmasto alkoivat houkutella kesäasukkaita 1800-luvun jälkipuoliskolta alkaen.

Kuva 18 Saareton ulappa /12/

Vetäytyminen kesänviettoon ja kesäasutus eivät sinänsä tuolloin olleet uutta Suomessakaan. Taustalla oli jo 1700-luvulla eurooppalaisissa hovi-, aateli- ja vauraissa säätyläispiireissä käynnistynyt ihannointi maalaismaista elämäntapaa kohtaan. Rinnan tämän rousseaulaisen ihanteen kanssa kasvoi usko veden puhdistavaan ja tervehdyttävään vaikutukseen. Kylpylöitä syntyi tiiviissä tahdissa eri puolille Eurooppaa, koska tunnettiin tarvetta vetäytyä suurkaupunkien ja hovien intensiivisestä elämäntahdista lepäämään rauhalliseen, luonnonmukaiseen ympäristöön. Tosin nämä vilkkaaseen seuraelämään tottuneet piirit kaipasivat ennen pitkään samankaltaista täytettä päiväohjelmaansa kuin talvisesongin aikana. Tunnetuimmissa kylpyläkaupungeissa ei ohjelmasta puuttunut konsertteja, tanssiaisia eikä pelikasinoita. Kylpyläkulttuuri koki suuruuden kautensa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa.

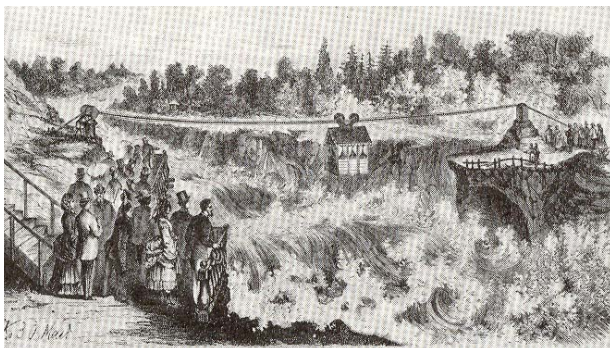
Eurooppalaiset vaikutteet ulottuivat Suomeen asti jo 1700-luvulla. Harvaan asutussa Suomessa, eikä sen suurimmissa kaupungeissakaan tosin vielä tuolloin koettu tarvetta muuttaa koko kesäksi ”lepäämään maaseudulle”. Sitä vastoin vedenjuontipaikkoja ja kylpylöitä syntyi meilläkin jo niin varhain kuin 1700-luvulla. Vanhastaan tunnettu oli Kupittaa lähde ja pian tervehdyttäviä vedenjuontipaikkoja löytyi eri puolilta Suomea. Vuosisadan lopulla Naantalin kylpylä muodostui oloissamme ”eurooppalaisimmaksi” ohjelmoituine vedenjuonteineen, kävelyretkineen, erilaisine huveineen, mm. harrastelijavoimin esitettyine näytelmineen. Savon kartanoalueella todettiin Runnin vesi erinomaisen tervehdyttäväksi. Kun pääasiassa säätyläiset harrastivat vedenjuontia ja kylpylä-elämää, niin Runnin vettä kävivät nauttimassa eri yhteiskuntaluokkien edustajat.

Eurooppalaiseen tapaan kesäasutus ja rinnan sen kanssa kylpyläkulttuuri Suomessakin yleistyivät 1800-luvulla. Suomestahan oli Suomen sodan seurauksena tullut autonominen suuriruhtinaskunta, valtionpäämiehenään Venäjän tsaari. Näin Venäjän pääkaupungilla, rajan tuntumassa sijaitsevalla Pietarilla tuli olemaan erittäin merkittävä vaikutuksensa niin kesäasutuksen kuin kylpyläkulttuurin vahvaan kasvuun Suomessa. Pietari oli kansainvälinen suurkaupunki, jonka asukasluku 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa nousi jo 1,5 miljoonaan ja vallankumouksen alla 2 miljoonaan. Kaiken keskuksena oli luonnollisesti hovi ja sen laajat aateliipiirit. Niiden ohessa Pietarin taloudellinen nousu oli omiaan vaikuttamaan myös säätyläisten ja kaupallisten piirien vaurastumiseen. Hovipiireistä alkaen Suomen luonto ja vapaammat olosuhteet vetivät puoleensa. Helsingin Ullanlinna nousi jo 1830-luvulla myös pietarilaisten suosima kylpy- ja kaivolaitos. Uuden, ajanmukaisen höyrylaivaliikenteen avautuminen samalla vuosikymmenellä Kronstadtin ja Helsingin välille oli omiaan kansainvälistämään Suomen pääkaupunkia kesänviettopaikkana. Saimaan kanavan valmistuminen 1856 vauhditti kauppaa ja teollisuutta, mutta myös turismia. Kanavan rannoille nousi useita, oloissamme upeita huviloita ympäröivine puistoineen, joita erityisesti viipurilaisia ja pietarilaisia houkuteltiin rakentamaan, jotta varmistettaisiin uuden kanavan edustava ympäristö. Näin myös Saimaan seutu, Punkaharju ja varsinkin Imatrankoski (kuvat 18 ja 19) tulivat tutuiksi ja houkuttelivat luonnonkauneutensa takia - kuten alueelle syntyneet kylpylaitoksetkin mm. Olavin kylpylaitos Savonlinnassa, sittemmin Lappeenrannan kylpylaitos – ja tietysti ”suurenmoinen” Terijoen kylpylä (kuva 20), jossa vieraita viihdytettiin monin erilaisin

ohjelmanumeroin – solisti- ja orkesterikonsertein, teatterinäytännöin sekä järjestämällä tennis-, purjehdus- ja hevostilpailuja.

Kuva 18 Matkavaunut vierivät Imatraa kohti vanavedessäin joukko nopsajalkaisia rahvaanlapsia /Hirn Sven, s. 212/

Kuva 19 Imatrankoski /Hirn Sven, s. 203/

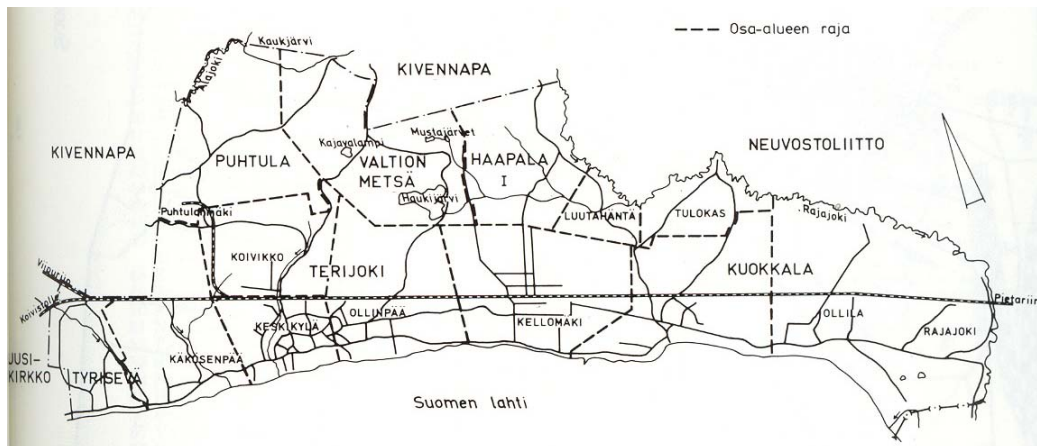

Kuva 20 Terijoen merikylpylä /12/

3.2 KELLOMÄEN NOUSU HUVILAYHTEISÖKSI

Pietarista muualle Suomeen, Suomenlahden rannikkoa myötäilevää vanhaa kestikievaritietä matkaavat olivat luonnollisesti kiinnittäneet huomionsa heti rajan ylitettyään Karjalan kannaksen laajoihin kultahiekkaisiin rantoihin, kauniiseen vaihtelevaan luontoon kanerva- ja mäntykankaineen sekä terveelliseen ilmastoon. Turismin ja kesäasutuksen kasvun kannalta ratkaiseva vaikutuksensa tuli olemaan Pietarin ja Viipurin välisen rautatien, joka jatkui Riihimäelle, avaaminen liikenteelle vuonna 1870. Maamme ensimmäinen rataosuushan oli rakennettu Helsingistä Hämeenlinnaan jo 1862. Pietarista lähdettäessä ensimmäinen asema Suomen puolella oli Terijoki. Vilho Hämäläisen väitöskirjan mukaan kesäasutuksen räjähdysmäistä kasvua on omiaan kuvaamaan myytyjen rautatielippujen määrä: kun Pietarin Suomen asemalta vuonna 1890 myytiin Terijoelle n. 13 600 lippua, niin 15 vuotta myöhemmin niitä myytiin runsaat 153 570. Terijoki muodostuikin niin ennen Venäjän vallankumousta kuin Suomen itsenäistyttyä suosituimmaksi ja monipuolisimmaksi huvila-alueeksi Karjalan kannaksella.

Terijoen asutuksen tullessa yhä tiiviimmäksi ja kaupunkimaisemmaksi, alkoivat rauhallisemmat alueet meren tuntumassa kiinnostaa. Rautatien varrella ja lähellä meren rantaa sijaitsevat Rajajoki, Ollila, Kuokkala – ja Kellomäki (kuva 21) vetivät Ester Kähösen tutkimusten mukaan venäläisten ohella varsinkin Pietarin saksalaisia puoleensa.

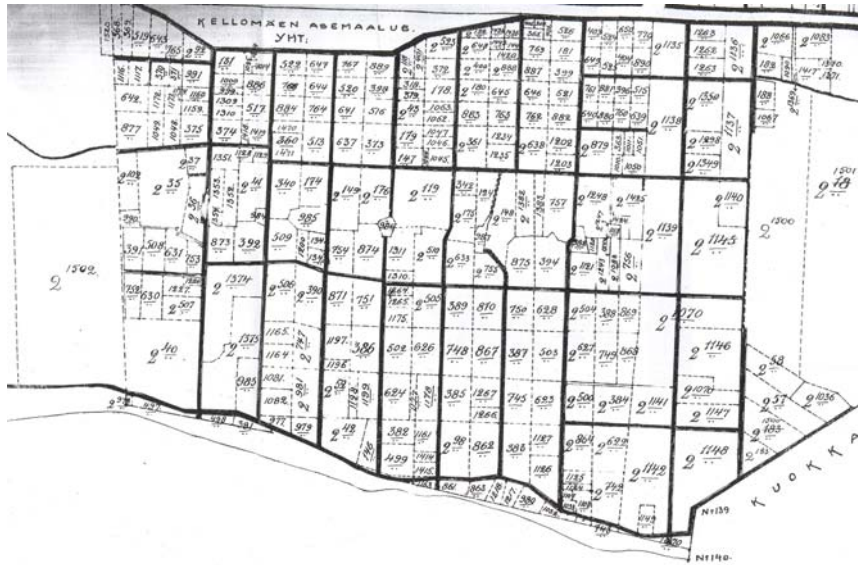
Kuva 21 Terijoen kartta /12/

Kellomäki oli saanut nimensä rautatien rakentamisen aikana siitä, että lähellä sijainnut työmaakello ilmaisi työajan alkamisen, päättymisen ja ruokailutauon ajat. Huvila-asutus Kellomäellä oli tosin käynnistynyt jo ennen kuin juna siellä pysähtyi. Kiihkeimmillään tonttien ja huviloiden kysyntä oli Kähösen mukaan vuosina 1895 - 1905. Paikkakunnan suosio pakottikin valtion perustamaan Kellomäelle laiturin – kuten rautatiepysäkkiä kutsuttiin - vuonna 1901 ja laajentamaan sen varsin pian rautatieasemaksi (kuva 22). Myytyjen rautatielippujen määrä kertoo myös Kellomäen osalta seudun nopeasta kasvusta: Pietarista Kellomäelle myytiin jo vuonna 1905 runsaat 19.500 lippua, ja saman verran vastakkaiseen suuntaan. Huviloiden määrän on arvioitu olleen vuonna 1908 n. 500 ja Venäjän vallankumouksen alla n. 800. Kesäasukkaiden kokonaismäärä oli tietysti monin verroin suurempi.

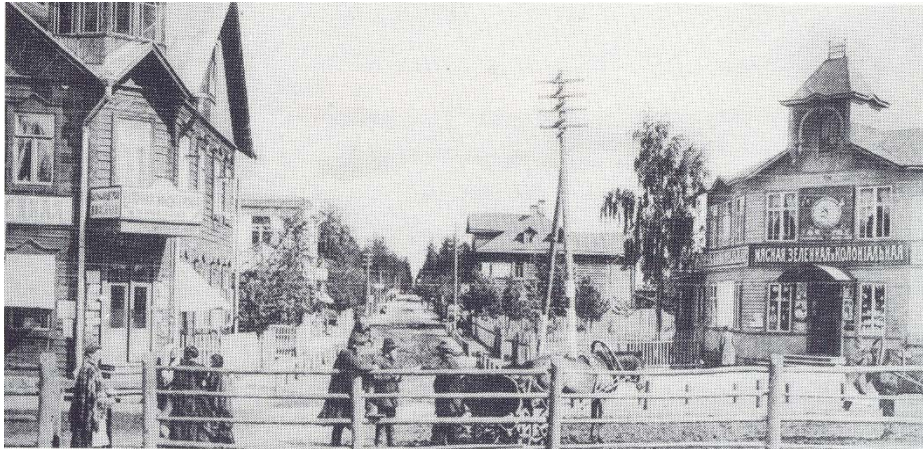

Kuva 22 Kellomäen asema /2, s. 195/

Ainutlaatuisiksi kannaksella Kellomäen teki se, että asumattomana seutuna se voitiin kaavoittaa. Asemakaavasta (kuva 23) tuli hyvin selkeä: rautatien kummallakin puolella suorat kadut kulkivat pohjois-eteläsuunnassa, johtaen etelässä suoraan meren rantaan. Länsi - itäsuunnassa kulkevia poikkikatuja oli pohjoispuolella useitakin, eteläpuolella vain yksi: Valtakatu. Sen varrella, korkealla harjanteella sijaitsivat suurimmat ja kauneimmat huvilat, kuten kannaksen kuuluisin huvila ”Harppulinna”. Eteläinen alue olikin varattu huvila-asutukseen, liike-elämän keskittyessä radan pohjoispuolelle (kuva 24).

Kuva 23 Kellomäen asemakaava /5/

Kuva 24 Liike-elämää Kellomäen asemaa vastapäätä ennen v. 1917 /6, s. 165/

Vilkkaimpana rakennusaikana paikkakunnalla toimi kymmenkunta rakennusurakoitsijaa, kullakin palveluksessaan jopa nelisenkymmentä rakennustyöläistä, jotka tilaajan sitä toivoessa rakensivat huvilan ”avaimet käteen” -periaatteella. Pietarissa - ja Terijoellakin - toimi liikkeitä ja välittäjiä, jotka toimittivat mallikirjoja tarkkoine kuvauksineen ja hintatietoineen vuokrattavista tai myytävistä huviloista. Monet huviloista rakennettiin alun perin talvikäyttöön jo siitäkin syystä, että pietarilaiset viipyivät mielellään viikkokaupalla myös joulun- ja pääsiäispyhien aikaan huviloissaan. Lehtori Kaarina Malmilta saadun suullisen tiedon mukaan Kellomäen rantatöyräälle nousi pietarilaisen liikemiehen rakennuttamana myös erillinen ”huvilakylä”, eli useita ulkonäöltään samanlaisia huviloita vuokrattaviksi kesävieraille.

Kellomäen kyläyhteisö oli erikoinen siitäkin syystä, että sen asukkaat tulivat muualta. Suurin osa tuli Pietarista, mutta runsaasti väkeä tuli myös eri puolilta Suomea. Baltian maista, erityisesti Virossa ja Latviasta, tiedetään tulleen puutarha-alan ammattilaisia ja rakennusmiehiä. Kesäisin ilmaantui seudulle myös puolalaisia työläisiä – moninaiset ansiomahdollisuudet houkuttelivat ja ne lisääntyivät huvila-asutuksen kasvun myötä. Vaurilla venäläisillä oli yleensä oma palveluskunta mukanaan, mutta erilaiset huolto- ja korjaustyöt, talonmiehen eli ”vorniekan” tehtävät, matkustajien ja tavaroiden kuljetus ”isvossikoilla”, hevossilla, siivous ja pyykinpesu työllistivät paikkakuntalaisia ja olivat varsin hyvä tulolähde. Erilaisia liikkeitä oli vuosisadan alussa useita kymmeniä, lisäksi kiersivät katukauppiat ja myös torikauppa toimi. Kauppakadulla ja sen tuntumassa rautatieaseman mantereen puolella sijaitsivat mm. sekatarvikauppa, lihakauppa, liha- ja vihanneskauppa, leipäkauppa, rautakauppa, kenkäkauppa, vaatekauppa, apteekki, valokuvaus- ja kemikaaliliike. Monet liikkeistä jatkoivat toimintaansa aina talvisotaan asti. Rinnan huvila-asutuksen kanssa kasvoi kotipuutarha-harrastus. Hedelmätarhat perustuivat suurimmalta osalta venäläistä alkuperää oleviin lajikkeisiin, jotka menestyivät siinä määrin hyvin, että runsassatoisina vuosina yllettiin jopa huomattavaan hedelmien ylituotantoon.

3.3 PUURAKENTAMISEN LOISTOKAUSI

Kellomäen tunnetuin huvila Harppulinna (kuva 25) oli palatsimainen rakennus, ulkoiselta arkkitehtuuriltaan harppumaisen kevyt torneineen, terasseineen ja lasiverantoineen, joilta avautui näköala kauas merelle.

Kuva 25 Harppulinna /3/

Lehtori Malm, jonka kauppiasisä hankki rakennustarvikkeita Harppulinnaa varten, kertoi tammilankkujen tulleen liitetyiksi toisiinsa pulteilla. Linnaa ympäröi liki kolmen hehtaarin laajuinen puisto paviljonkeineen, kuvapatsaineen, tekolampineen, suihkukaivoineen, penkkeineen – ja tietysti muodikkaine tenniskenttineen. Se oli pietarilaisen, modernista tyylistään tunnetun arkkitehti Gavriil Vasiljevitch Baranovskin luomus, jossa hän yhdessä vaimonsa Jekaterinan kanssa ainakin aika ajoin asui. Linnan sisätilojen (kuva 26 ja 27) erikoisuutena oli konserttisali ja esiintymislava, jolla ”komeili ihana flyygeli”, kertoi lehtori Malm, jonka kummivanhempia Baranovskit olivat. Baranovskeilla oli pianistipoika, joka jo ennen vallankumousta oli asettunut Tukholmaan. Lehtori Malmin mukaan rouva Baranovski asui Harppulinnassa vielä miehensä kuoleman jälkeen 1920-luvun alussa. Arkistolähteiden valossa näyttää siltä, että Jekaterina Baranovskaja möi 1920-luvulla Harppulinnan entiselle Venäjän alamaiselle Arnould Orntlichille. Tuolloin Harppulinna edelleen oli ”erinomaisen hyvässä kunnossa” ja teki kävijään ”upean vaikutuksen”. Harppulinna vaihtoi sittemmin useaan otteeseen omistajaa, säilyttäen sotiin asti asemansa merkittävänä turistinähtävyytenä. Sen viimeinen omistaja oli puolalaissyntyinen rouva Emma Währdström (os. Potocka), jonka aviomies vauras tehtailija Währdström oli hankkinut omistukseensa tiloja Kannakselta, mm. Harjun Hovin Kanneljärveltä – ja Harppulinnan. Artturi Kaltokari muistaa Emma Währdströmin nuoruudestaan 1930-luvulta, jolloin tämä ajeli valkopukuisen autonkuljettajansa kanssa valkoisessa, punaisella nahalla sisustetussa kaksin istuttavassa autossa pitkin kannaksen teitä Kellomäellä, Kanneljärvellä ja Terijoella. Emma Währdströmistä tuli sittemmin tunnetun kuvanveistäjän Matti Hauptin vaimo. Epäselväksi on jäänyt linnan tuhoutuminen sodassa: tuhoutuiko se Kronstadtin linnoituksen tykkitulessa vai polttivatko neuvostosotilaat sen vai suomalaiset vetäytyessään Kellomäeltä. Tuhoutuminen on voinut tapahtua osissa, koska Jouko Teperi muistelmateoksessaan kertoo nähneensä Harppulinnan lopullisen tuhon jatkosodan alkuvaiheessa syyskesällä 1941 ja U.Lehtonen oleskellessaan niin ikään syksyllä 1941 Kellomäellä mainitsee kiinnittäneensä huomionsa ”palaneeseen päärakennukseen”, jonka ympäröivä puutarhakin oli pahoin raiskattu.

Kuva 26 Sisäkuva Harppulinnasta /6, s. 157/

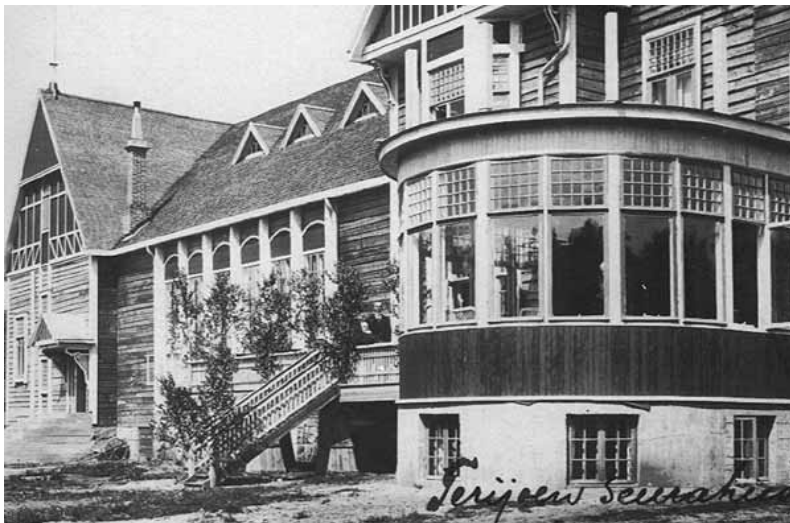

Kuva 27 Sisäkuva Harppulinnasta /6, s. 157/

Harppulinnan naapurina oli sitä huomattavasti pienempi, tornein, terassein ja lasiverannoin varustettu huvila, jonka koko fasadi oli paanumaisesti pienistä puokappaleista koottu, kattona paanukatto. Tämä Villa Gernandt tai Käpylinna (kuva 28) – joksi sitä myös ulkonäkönsä johdosta kutsuttiin - on erinomaisesti kunnostettuna entisellä paikallaan. Talvisotaan asti siinä asui eläkkeelle siirryttyään Kellomäen ensimmäinen asemapäällikkö Paul Fredrik Alexander Stenberg itävaltalaisyntyisen vaimonsa Annan ja tyttärensä Maj-Lisin kanssa. Samaisella Valtakadulla sijaitsi myös Rusenskin loistohuvila, jonka Terijoen kunta osti ja muutti sen Terijoen seurahuoneeksi (kuva 29).

Kuva 28 Villa Germandt eli Käpylinna /3/

Kuva 29 Terijoen seurahuone /12/

Rantaharjanteen tontit olivat Harppulinnan tontin tavoin suuria – sellainen oli myös lähes kolmen hehtaarin tontilla sijainnut paroonitar Rosesteinin komea huvila, jonne vesi saatiin jyrkänteen alla sijainneesta porakaivosta. Merikadun ja Valtakadun kulmauksessa sijainnut Samsonoffin runsain puuleikkauksin koristettu pitsihuvila oli vielä 1990-luvulla paikallaan, tosin autiona ja ränsistyneessä kunnossa (kuva 30). Siinä asui aikanaan saarnaaja Samsonoffin monilapsinen perhe, jonka isä Jouko Teperin kertoman mukaan tunnettiin - paitsi erityisen huolitellusta ulkoasustaan - ankarana kasvattajana.

Kuva 30 Samsonoffin huvila /4, kesällä 1997/

Samassa risteyksessä oli toinenkin koristeellinen venäläinen huvila torneineen ja värillisine ikkunalaseineen. Suomen itsenäistyttyä tämä huvila Allila siirtyi suomalaiselle perheelle. Tunnetuimpiin pietarilaisiin huvila-asukkaisiin lukeutui tsaariperheen kuuluisa jalokivi- ja koruseppä Fabergé, joka vietti kesälomiaan aivan rannan tuntumassa sijainneessa huvilassa. Harjanteelta alas rantaan ulottui myös Villa Renault'in tontti. Pariisiin muuttaneen monsieur Renault'in sukulainen Vanda Fjodorovna Oreshnikov oli saanut luvan muuttaa huvilan täyshoitolaksi. Laaja puistoalue säilytti kuitenkin upean alkuperänsä. Oscar Parland, joka nuoruudessaan vietti muutaman kesän Kellomäellä, luonnehti puistoa ja puutarhaa valtaviksi. ”Rinteessä oli lukuisia lähteitä ja nämä täyttivät kolmea isoa ovaalia, kurjenmiekkojen reunustamaa lampea, jotka lorisevia, valkoisia kiviportaita myöten terassimaisesti tyhjensivät vetensä toisiinsa. Alhaalla sijaitti melkein pienen järven kokoinen pyöreä lampi hopeapajujen ja taempana korkeiden poppelien, lehmusten ja vaahteroiden reunustamana. Tänne rinteessä sijaitsevien lampien vesi kerääntyi. Ison lammen keskellä oli pieni saari täynnä sireeni- ja jasmiinipensaita, jotka kukkivat vuorotellen. Rannassa oli laituri ja siihen kettingillä ja lukolla kiinnitetty pieni soutuvene”.

Verrattaessa venäläisten ja suomalaisten rakennuttamia huviloita, olivat suomalaisten yleensä kooltaan pienempiä ja arkkitehtuuriltaan suoraviivaisempia, vähemmän koristeltuja kuin venäläisten huvilat. Huviloille tunnusomaista - silloinkin kun kyseessä eivät olleet laajan puiston ympäröimät loistohuvilat – oli kuitenkin niiden yksilöllisyys. Kahta samanlaista rakennusta ei ollut, vuokrattaviksi tarkoitettuja ”huvilakylä” asumuksia lukuunottamatta. Huvilat olivat yksinkertaisimmillaankin puurakenteisia, usein erilaisin

puukoristein tai erittäin taidokkain pitsimäisin puuleikkauksin varustettuja. Värimaailma oli laaja: vaaleasta ja valkoisesta vihreään, taivaansiniseen, jopa oranssiin ja marjapuuron-punaiseen. Vastaavanlaista itä-eurooppalaisvaikutteista puuarkkitehtuuria ja rakennusperinnettä ei muualta Suomesta löydy.

3.4 VENÄJÄN VALLANKUMOUKSEN VAIKUTUS

Arvion mukaan kesänviettäjien määrä Kellomäellä ja sen lähiympäristössä vuonna 1916 – siis vuosi ennen Venäjän vallankumousta – oli kymmenisentuhatta. Kun huvilakausi päättyi vuoden 1917 syksyllä Venäjän vallankumoukseen, muuttui elämä Kellomäellä – kuten kaikkialla, missä venäläiset tai muut ulkomaalaiset olivat asuneet huviloissaan tai vuokralla. Osa venäläisistä palasi Suomen puolelle huviloihinsa, suuri osa jatkoi eteenpäin keski-Eurooppaan, erityisesti Ranskaan, joka varsinkin monille hovin piirissä toimineelle oli tuttu kohde, ja jotkut aina Amerikkaan asti. Satoja huviloita jäi tyhjilleen, osa irtaimistoihin.

Kähösen tutkimusten mukaan tuli yksin Kellomäen alueella n. 600 asumattomaksi jäänyttä huvilaa myyntiin. Tämän teki mahdolliseksi laki vuodelta 1922 ulkomaalaisen Suomessa olevasta, hoidotta jätetystä kiinteästä omaisuudesta siinä tapauksessa, ettei omistaja oleskellut maassa. Käytännön järjestelyistä vastasi asutushallituksen alainen Viipurin läänin ulkomaalaisen omaisuuden hoitokunta ja sen paikalliset asiamiehet, joiden tehtävänä oli kartoittaa hoitamatta jääneet kiinteistöt. Karanteenijän jälkeen kiinteistö siirtyi Suomen valtiolle. Yleensä sekä irtaimisto että huvila myytiin huutokaupalla. Irtaimiston osalta se ei ollut ongelmallista. Huviloiden osalta sitä vastoin se ei ole voinut olla aivan helppoa, sillä huviloiden lukumäärä koko kannaksella oli niin suuri, että kysyntä ei ole voinut vastata tarjontaa, vaikka hinnoissakin tultiin vastaan. Mielenkiintoista onkin, miten erilaisista ammateista ja yhteiskunnallisesta asemasta ostajat tulivat. Luetteloissa mainitaan mm. kauppaneuvos, tehtailija, apteekkari, liikemies, poliisikonstaapeli, puutarhuri, maanviljelijä, talollinen, junamies. Ostajien joukossa oli myös tunnettuja henkilöitä, kuten kenraalimajuri Arne Sihvo ja kirjailija Ernst Lampén. Kellomäelle siirretyn Pioneerikomppanian päällikkö, sittemmin eversti Ragnar Olanti osti ja kunnosti entisen venäläishuvilan (kuva 31) ja asui siinä perheineen talvisodan

syttymiseen asti. Olannin huvila, verannan alkuperäisine värillisine lasi-ikkunoineen on edelleen pystyssä (kuva 32).

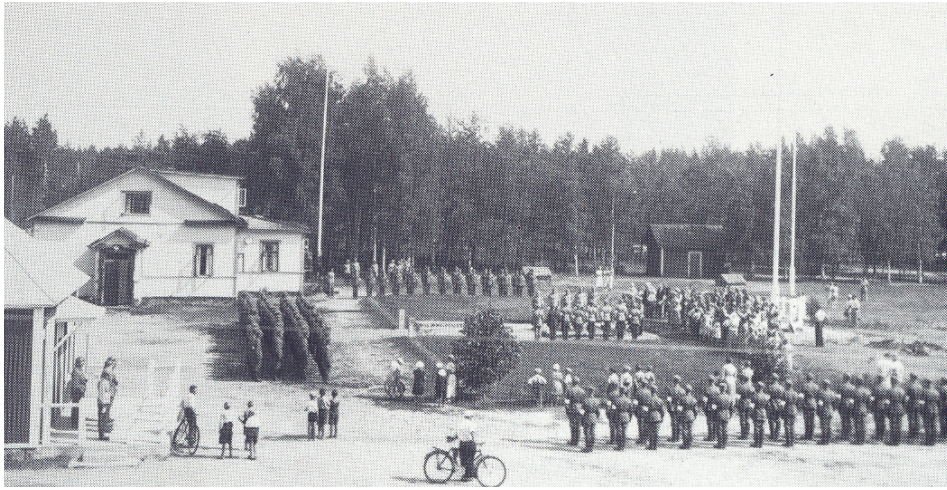
Kuva 31 Ragnar Olannin perheen huvila ennen /6, s. 175/

Kuva 32 Ragnar Olannin perheen huvila /4, 15.9.2002/

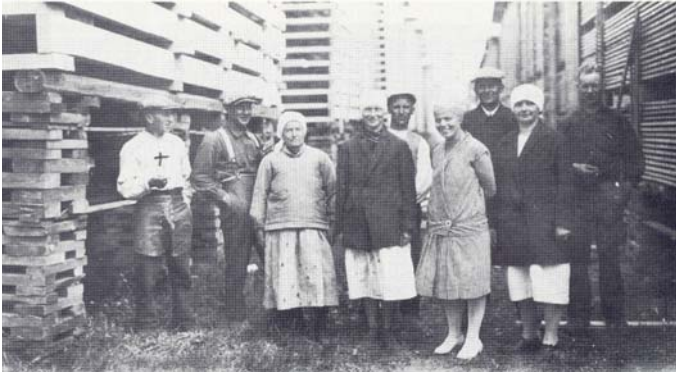
Asumattomiksi jääneitä huviloita korjattiin myös lomailijoiden, liikkeiden ja koulujen käyttöön. Niitä purettiin rakennustarvikkeiksi ja niitä siirrettiin muualle Suomeen. Järvenpäähän, jonne sotien jälkeen monet terijokelaiset asettuivat, lienee siirretty parisensataa huvilaa Kellomäen alueelta. Poliittisten olosuhteiden epävarmuus vielä 1920-luvulla vaikutti siihen, että joillekin huviloille pyrittiin järjestämään ”hoitaja” – kuten em. Orntlichin tapauksessa - siltä varalta, että omistaja vielä ilmaantuisi tai omistusolosuhteiden ollessa epäselvät. Jotkut omistajat antoivat valtakirjan paikalliselle uskotulle talon hoitoa ja valvontaa varten, toivossa että ajat vakiintuisivat ja paluu kävisi mahdolliseksi.

Pietarilaisten huvilanomistajien ja kesäasukkaiden poisjääminen merkitsi samalla lukemattomien erilaisten palvelujen ja työtilaisuuksien loppumista. Jossain määrin tarjosivat työtä vanhan rakennuskannan kunnostaminen ja sittemmin taloudellisen nousun avittamana suomalaisten huvila-asukkaiden lisääntyminen. Suomen itsenäistyttyä tuli varuskunnalla – ei vain komeiden ja suosittujen paraatien ansiosta (kuva 33) - vaan taloudellisestikin olemaan suuri merkitys Kellomäelle.

Kuva 33 Erillisen Pioneerikomppanian paraati Kellomäen kentällä /6, s. 162/

Kasarmeja ei ollut, vaan sotilaat sijoitettiin vapaina oleviin huviloihin, joista huomattava osa oli talviasuttavia. Paikkakunnan kannalta tärkeänä kuluttajana varuskunta ja sen monet tarpeet olivat omiaan vähentämään väestön poismuuttoa. Toiseksi uudeksi työllistäjäksi muodostui ns. karanteenilaitos. Naapurimaan uutta yhteiskuntajärjestelmää paettiin sekä laillisesti että salaa. Edellisiin kuuluivat ne, jotka olivat asuneet Venäjällä passilla – heidän joukossaan oli myös suomalaisia. He eivät joutuneet karanteeniin. Salateitä tulleet sijoitettiin huviloihin ja entiseen venäläiseen koulurakennukseen. Näin karanteenilaitos tuli elvyttäneeksi paikkakuntaa sekä kuluttajana että työnantajana. Jo aiemmin toiminnassa olleisiin yrityksiin kuuluivat mm. turvepehkutehdas, sahalaitos (kuva 34), mylly, sittemmin perustettiin pari kutomoa, huonekalutehdas, juottoainetehdas ja Suomeen paenneen venäläisasukkaan toimesta käynnistyi leikkikalujen valmistus.

Kuva 34 Kellomäen Sahan työväkeä lautatarhassa /6, s. 169/

Kuva 35 Esimerkiksi Koroleffin täysihoitola ennen v. 1917 /6, s. 169/

Kuva 36 Sisäkuva Koroleffin täysihoitolasta /6, s. 171/

Kesäisin avautuivat täysihoidot (kuva 35 ja 36), joista osaa pitivät suomalaiset, osaa venäläiset. Näkyvänä työnantajana toimi niin ikään rautatielaitos. Kellomäen asemalla jo ennen itsenäisyyden aikaa oli asemapäällikön lisäksi kuusi virkamiestä sekä lisäksi asema- ja vaihdemiehiä kymmenkunta. Aseman vieressä sijaitsivat asemapäällikön suuri ja edustava virka-asunto ja henkilökuntaa varten suurehko rivitalorakennus. Asemapäällikön

virka-asunto oli lähes neljänkymmenen vuoden aikana aina talvisodan puhkeamiseen asti kahden asemapäällikön ja heidän perheidensä kotina: Kellomäen ensimmäisen asemapäällikön em. Alexander Stenbergin, jota vuonna 1930 hänen siirtyessään eläkkeelle seurasi Juho Reino Teperi. Asemalaituri, joka oli 160 metriä pitkä ja 10 metriä leveä, oli suosittu kokoontumispaikka, jossa matkustajien ohessa parveilivat saattajat ja vastaanottajat ja muutkin paikkakuntalaiset (kuva 37).

Kuva 37 Junan odotusta Kellomäen asemalla /albumi/

Kellomäkeläisten harrastuksista mainittakoon vapaaehtoinen palokuntatoiminta, jonka johdossa oli em. Ragnar Olanti. Hän vaikutti yhdessä taiteilija-lehtori Antti Hirven kanssa innoittavasti ja tarmokkaasti erilaisten harrastuksien aktivoitumiseen ja monipuolistumiseen. VPK:n puitteissa järjestettiin mm. säännöllisesti ohjelmallisia ja tanssi-iltamia, harrastelijavoimin esitettiin näytelmiä, mm. ”Tukkijoella” ja ”Pohjalaisia” (kuva 38).

Kuva 38 ”Pohjalaisia” –esityksestä 16.8.1936 /6, s. 213/

Marttayhdistys toimi, suojeluskunta ja lottajärjestö käynnistyivät itsenäistymisen myötä ja 1930-luvulla syntyi peräti 28-henkinen sekakuoro. Kellomäen erillinen Pioneerikomppania vastasi, paitsi sotilaallisten juhlatilaisuuksien, myös monenlaisten urheilukilpailujen järjestämisestä (kuva 39), primus motorinaan kapteeni Eero Eetu Saarinen. Urheilu olikin suuressa suosiossa, jo ennen Venäjän vallankumousta oli Kellomäellä toiminut urheiluseura nimeltä ”Luikkarit” (kuva 40).

Kuva 39 Terijoen Urheiluveikkojen ja Viipurin Urheilijain poikajoukkueiden seuraottelu /6, s. 122/

Kuva 40 Kellomäen Luikkarit /6, s. 165/

Paikkakunnalla oli myös oma verkkopalloseura. Varsin moniin huviloihin kuului tenniskenttä – olihan tenniksestä muodostunut todellinen sosiaalinen urheilumuoto. Niin kellomäkeläisille kuin muualta tulleille kesävieraille hienohiekkainen, puhdas uimaranta oli kesäisin se keskus, jonne menttiin eväin varustettuna koko päiväksi. Monilla perheillä oli rannalla oma pukukoppinsa penkkeineen ja pöytineen (kuva 41). Rannalla nautittiin

auringosta ja merivedestä, mutta siellä viihdyttiin siitäkin syystä, että se tarjosi tilaisuuden tarkkailla monia kuuluisuuksia, jotka olivat saapuneet kesänviettoon Kellomäelle.

Kuva 41 Rantaelämää Terijoen Merikylpylän rannassa /6, s. 37/

3.5 KUULUISUUKSIA JA EMIGRANTTEJA

Uusissa olosuhteissa Kellomäki suomalaistui. Suomalaiset kesävieraat hakeutuivat kasvavassa määrin niin huvila-asukkaiksi kuin vuokralaisiksi. Niin pysyvästi alueella asuvien kuin vierailijoiden joukosta erottui harvinaisen suuri ryhmä kirjailijoita, näyttelijöitä, taiteilijoita. Nimet, kuten kuvanveistäjä Matti Haupt, viulutaiteilija Naum Levin, säveltäjä Toivo Saarenpää, kirjailijat Ilmari Kianto, Olavi Paavolainen, Elsa Soini sekä Pietarissa syntyneet kirjailija Tito Colliander ja hänen puolisonsa taiteilija Ina Colliander olivat maankuuluja. Collianderien oma kaksikerroksinen Villa Golicke (kuva 42) sijaitsi Kellomäestä etelään Kuokkalassa, aivan meren tuntumassa, ja se oli suomen-ruotsalaisen kulttuuri-eliitin – ja myös monien ruotsalaisten kolleegojen – kokoontumispaikka, jossa maalattiin, kirjoitettiin ja musisoitiin. Mutta yhden talven Collianderit viettivät Kellomäellä. Elämä oli tuolloin kovin tiukkaa – kertoo Tuuli Reijonen. ”Mutta ympäristö oli kiinnostava, kansainvälinen, kaikkialla kuultiin suomen lisäksi saksaa, viroa, ranskaa, venäjää. Sellainen inspiroi”.

Kuva 42 Villa Golicke, suomen-ruotsalaisen kirjailijakunnan ”päämaja” Kuokkalassa /6, s. 207/

Emigrantit muodostivat oman erikoisen ryhmänsä. He tulivat hyvin toimeen niin kantasukkaiden kuin kesävieraidenkin kanssa. He olivat ”riipaisevan surullinen jäännös vanhaa Venäjää” – erikoinen oli mm. näky, kun emigranttien kavalkadi vanhanaikaisissa pukimissaan marssi sunnuntai-illoin postinjaolle. Oscar Parland, muistellessaan Kellomäellä 1920-luvulla viettämiään kesiä, kertoo emigranttien erottuneen katukuvasta: ”Monet olivat ennen olleet hyvin varakkaita, monet kuuluivat Pietarin ylimystöön ja olivat ruhtinaita ja kreivejä. Suurin osa edusti Pietarin tsaarinaikaista älymystöä. Nyt olivat kaikki rutiköyhiä ja samanvertaisia, mutta yrittivät kuitenkin köyhyydestään huolimatta vaatetuksessaan ja tavoissaan ylläpitää säädynomaista elämäntyyliä. Jotkut keikaroivat asemalaiturilla tai Merikadulla edestakaisin reikäisissä olkihatuisissa ja sireeninvärisissä nilkkasukissa heiluttaen siroa kävelykeppiä. He tervehtivät toisiaan varovasti kumartaen ja nostamalla hattuaan tai iloisesti heiluttaen sitä korkealla ilmassa. Välillä he kokoontuivat jonkun strutsinplyymisen , pitkähameisen kaunottaren ympärille, kumarsivat syvään ja suutelivat hänen kättään. Ohi kulkiessamme kuului venäläisen keskustelun lomassa myös ranskan- ja saksankielisiä fraaseja”.

Riippumatta taloudellisista vaikeuksista ja arkisen elämän vaatimattomuudesta emigranteista heijastui eräänlainen kosmopoliittinen sivistys. He harrastivat runonlausuntaa, järjestivät revyyfarsseja, jopa teatterinäytöksiä. Nuoremmille opetettiin vanhaan pietarilaiseen tyyliin tansseja, kuten poloneesia, masurkkaa, krakowiakia. Monet löysivät itselleen uusissa olosuhteissa uuden leipäpuun. Entinen pietarilainen, iäkäs ja hienostunut herra Piat elätti itseään opettamalla ranskaa, asioitsija August Reiche, tsaarin ajan venäläinen, jonka sanottiin nähneen parempiakin päiviä, ansaitsi elantonsa vakuutuslalla, merkillisen usein sattuvine tulipaloineen. Emigrantti-persoonallisuuksiin kuului myös entinen tehtailija, joka loistohuvilasta päivittäin saapui mittailemaan asemalaituria. ”Fräulein Hilde”, eli Hilde Ehlers, vauraan saksalaissyntyisen pietarilaisen liikemiehen tytär oli pelastautunut Venäjän vallankumouksesta ja asettunut perheen Kellomäen talviasuttavaan huvilaan – Pietarin omaisuutensa menettäneenä. Hän elätti itseään antamalla pianotunteja. Baltialainen professori Arkadi Presas oli viisas vanha herra, joka seurusteli Ilja Repinin ja Ilmari Kiannon kanssa (kuva 43).

Kuva 43 Professori Arkadi Presas ja Ilja Repin, kuvan ottanut Ilmari Kianto /2, s. 216/

Kellomäellä asuivat myös Mannerheimin perhetuttaviin kuulunut kenraalitar Krok, Pietarin hovin kampaajiin kuulunut rouva Sylvesterson, talvipalatsin nuohoojana toiminut Helin, jota tsaarin sisar Olga avusti ja Mikko Reppolt, tuolloin vielä köyhä vanhojen tavaroiden ostaja ja myyjä, mutta jonka sittemmin lukuisat helsinkiläiset muistavat menestyneenä välittäjänä. Kaj Wahlbeck muistelmissaan toteaa Kellomäellä vallinneen aina talvisodan syttymiseen asti monikulttuurisuus, jolle nykyajan käsite integraatiopolitiikka oli tuntematon. Oli arkipäivää kuulla Kellomäen teillä, kaupoissa ja kodeissa monia eri kieliä ja uskonnot: luterilainen, ortodoksinen, katolinen, juutalainen ja islamin usko elivät rinta rinnan.

Emil Nikkasan arvion mukaan Kellomäen väestö talvisodan alkamisen vuonna 1939 koostui 167 perheestä. Kesähuiloita, joissa asuttiin vain kesäisin, oli 17.

Sotia edeltävää Kellomäkeä on kuvattu omalaatuiseksi miljööksi, joka oli hätkähdyttävän outo ja kuitenkin kiehtova niin luonnon kuin asukkaiden osalta. Luonto oli lahjoittanut seudulle vaihtelevan maaston otsoonintuoksuisine petäjäkankaineen, hienon hiekkarannan ja rauhan, jota ei kaikissa kylpylä- ja kesänviettopaikoissa tavannut. Samalla kannakselaiset olivat monilta eri suunnilta saaneet vaikutteita – menettämättä kuitenkaan omaa peruslaatuaan ja perinteittensä luonnetta, kirjoittaa terijokelainen Ritva Heikkilä.

”Pohjoismaissa ei liene toista näin suppeata aluetta, jolla lännen ja idän vuorovaikutus olisi ollut yhtä vilkasta ja yhtä pitkäaikaista kuin juuri Karjalan kannaksella”, hän toteaa.

3.6 KELLOMÄESTÄ JOUDUTAAN LUOPUMAAN

Ne, jotka viettivät kesää 1939 kannaksella, muistelevat että kesä oli poikkeuksellisen aurinkoinen ja lämmin. Poliittinen ilmasto Euroopassa oli kuitenkin jo pitkään osoittanut jäähtymisen merkkejä. Elokuussa 1939 Saksa ja Neuvostoliitto solmivat hyökkäämättömyyssopimuksen ja viikkoa myöhemmin 1.9.1939 hyökkäsi Saksa Puolaan. Käynnistyi sota, joka vain muutaman kuukauden kuluttua ulottui Suomeen Neuvostoliiton hyökätessä marraskuun viimeisenä päivänä. Jo lokakuun alussa oli kannaksella alkanut pakollinen lasten ja vanhusten evakuointi, vapaaehtoinen tyhjennys kaikkien osalta pari päivää myöhemmin. Edelleen oli kuitenkin niitä, jotka eivät halunneet lähteä kotipaikkakunnaltaan, eivät uudenkaan heti lokakuun puolivälin jälkeen annetun evakuointikäskyn pakottamina. Näihin kuului mm. kenraali Kaarlo Kivekäs (kuva 44), joka pyysi ja sai erikoisluvan jäädä Kellomäen asuntoonsa. Kun hänen viimein oli luovuttava kodistaan, hän käveli rataa myöten Raivolaan ja nousi siellä evakkojunaan.

Kuva 44 Kenraali Kivekäs ja eversti Heiskanen /2, s. 215/

Maantiet olivat lokakuusta alkaen olleet mustanaan hevosia kuormineen, jalankulkijoita kolmen päivän muonineen, polkupyöriä - ja junat, ml tavaravaunut, olivat tungokseen asti täynnä evakkoja. Jotkut aikaisemmin kotinsa jättäneet olivat alkaneet palata marraskuun lopulla, uskoen ettei sota syty. Näin heidän osaltaan lähtö vaiheessa, jossa sotatoimet käynnistyivät yllätyksenä suomalaisille, tuli niin kiireellisenä, ettei ehditty harkita, mitkä mukaan otettavat tavarat olisivat ne välttämättömimmät. Sodan alkamispäivänä 30.11.1939 klo 13.20 tuli sanoma ”Kellomäestä luovuttu”.

LÄHDELUETTELO

Painetut lähteet

- 1 Hämäläinen, Vilho, (väitöskirja) Karjalan kannaksen Venäläinen kesäasutus ja sen vaikutus Suomen ja Venäjän suhteiden kehitykseen autonomian ajan lopulla, Tampere 1974. 264 s.
- 2 Kähönen, Ester, Entinen Terijoki –kylämuistoja, Kouvola 1982. 420 s.
- 3 Mäkeläinen, Eva-Christina: valokuva-arkisto
- 4 Stenberg, Anna ja Alexander: valokuva-albumi
- 5 Terijoen rekisterikartta, Viipurin läänin maanmittauskonttori
- 6 Terijoki, Lappeenranta 1976. 251 s.

Painamattomat lähteet

- 7 Karjalan Liitto Ry [online]. Saatavissa:
www.luovutettukarjala.org/terijokihist.htm [viitattu 4.3.2003]
- 8 Lappeenrannan kaupunki [online]. Saatavissa:
www.lappeenranta.fi/satama/saimaankanava.htm [viitattu 21.3.2003]
- 9 Mäkeläinen, Eva-Christina, Filosofian tohtori. Haastattelu 10.4.2003
Tampere/Helsinki
- 10 Ruukin kunta [online]. Saatavissa: www.ruukki.fi/netdays/historia/historia.htm
[viitattu 15.3.2003]
- 11 Sortokaudet [online]. Saatavissa:
www.info.tampere.fi/a/amuri/tyot/Sortokaudet.htm [viitattu 23.4.2003]
- 12 Terijoki Zelenogorsk [online]. Saatavissa:
<http://terijoki.spb.ru/history/tpl.php?page=galerey.php&lang=en> [viitattu
9.4.2003]
- 13 Teri-Säätiö [online]. Saatavissa: www.terijoki.info/karttoja.htm [viitattu
9.4.2003]
- 14 Teri-Säätiö [online]. Saatavissa: www.terijoki.info/rajajoki.htm [viitattu
12.4.2003]

- 15 Tilausmatkat Oy, Kuopio [online]. Saatavissa:
www.tilausmatkat.info/terijoki.htm [viitattu 12.4.2003]

Tutkintotyön kohtien kolme ja neljä lähdeluettelo

I HAASTATTELUT

Heikkilä, Ritva, Teatterineuvos, Helsinki
Kaltokari, Artturi, Helsinki
Kohonen, Irja, Helsinki
Luostarinen, Nelli, Helsinki
Malm, Kaarina, Lehtori, Parikkala
Ruokokoski, Martti, Konsuli, Helsinki/Pietari
Teperi, Jouko, Professori, Filosofian tohtori, Helsinki

II ARKISTOLÄHTEET

KANSALLISARKISTO

Korvaushakemukset valtiovarainministeriölle rauhanteon seurauksena menetetyistä omaisuudesta
Sv. Församlingen (S:ta Katharina) i S:t Petersburg kirkonkirjat
Viipurin läänin henkikirjat

MIKKELIN MAAKUNTA-ARKISTO

Kivennavan kunnan arkisto
Terijoen kunnan arkisto
Ulkomaisen omaisuuden Viipurin läänin hoitokunnan arkisto
Valtionrautateiden arkisto
Viipurin läänin maanmittauskonttorin Terijoen rekisterikartta
Viipurin läänin maanmittauskonttorin maarekisterit
Äyräpään tuomiokunnan Kivennavan kärjäkunnan ilmoitusasiat

JYVÄSKYLÄN MAAKUNTA-ARKISTO

Valtiokonttorin korvausasiain toimiston arkisto

III PAINAMATTOMAT TUTKIELMAT JA ESITELMÄT

Kobak, A.V.: Venäläisen huvila-asutuksen synty Karjalan kannakselle

Krivulin, Viktor: Pietarilainen myytti Karjalankannaksella

Sihvo, Hannes: Kannaksen huvilaseudut kirjallisuuden kuvaamina

Strandman-Suontausta, Pia: Karjalan kannas huvila-asutusalueena ja ns. terijokelaishuvila.

Pro gradu-tutkielma. Turun yliopisto/Åbo Akademi.

Marraskuu 1987

Veijovuori, Matti: Mitä kannaksen huviloille tapahtui itsenäisessä Suomessa?

IV SANOMALEHDET

Karjala 1970

Terijoki 1908-1909

Kannaksen Lehti 1928-1938

Kannaksen Sanomat 1926-1928

V PAINETUT LÄHTEET

Engman, Max: S:t Petersburg och Finland. Migration och influens 1703-1917. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk. H. 130. Helsingfors 1983

Heikel, Axel O.: Brunnsarkens historia 1834-1886. Helsingfors 1919

Herlin, Heikki H.: Asevelvollisena Polkupyöräpataljoonassa Kellomäellä. Terijoki.

Lumottu ranta. Kuvauksia Kannakselta ja Terijoelta. Hämeenlinna 1987

Hirn, Sven: Rajatapauksia Vanhan Viipurin ja Karjalan kulttuurimuistoja. Keuruu 1964

Hämäläinen, Vilho: Karjalan kannaksen venäläinen kesäasutus ja sen vaikutus Suomen ja Venäjän suhteiden kehitykseen autonomian ajan lopulla. Acta Universitatis Tamperensis ser. A vol. 59. Tampere 1974

- Hämäläinen, Vilho: Venäläinen huvila-asutus Karjalan kannaksella. Juhlajulkaisu Aulis J. Alasen 60-vuotispäiväksi. Historiallisen laitoksen julkaisuja I. Tampereen yliopiston Ser. B vol. 4. Tampere 1966
- Jutikkala, Eino: Maallepaon kulttuurihistoriaa. Suomalainen Suomi 1960:7. Forssa 1960
- Karskela, Sirkka: Kivennapa. Väestö ja tilat isonvihan jälkeen. Silmutuotanto 1989
- Kiuru, Paavo: Kivennapa. Muistelmia ja kuvia entisestä kotiseudusta. Pieksämäki 1952
- Kokko, Martti: Terijoen opas kertoi. Tietoja 1920-luvun matkailijoille. Terijoki. Paratiisi meren rannalla I. Hämeenlinna 1982
- Kokko, Martti: Terijoki tietosanakirjoissa. Terijoki. Paratiisi meren rannalla I. Hämeenlinna 1982
- Kolbe, Laura: Maallepako – kaupunkivihamielisyys 1800-luvun aatteellisen ilmapiirin heijastajana. Historiallinen Aikakauskirja 2, 1986. Forssa 1986
- Kostiainen (Korhonen), Milma: Islaminuskoisten elämää Terijoella. Terijoki. Lumottu Ranta. Kuvauksia Kannakselta ja Terijoelta. Hämeenlinna 1987
- Kähönen, Ester: Entinen Terijoki – kylämuistoja. Kouvola 1982
- Kähönen, Ester: Terijoen historiallisia vaiheita. Terijoki. Lahti 1951
- Lahtiharju, I: Terijoen teollisuutta. Terijoki. Unelma ennen myrskyä. Kotiseutumustoja II. Hämeenlinna 1984
- Lahtiharju, I.: Viimeinen juna Terijoelta. Terijoki. Lumottu ranta. Kuvauksia Kannakselta ja Terijoelta. Hämeenlinna 1987
- Laine, Edvin: Asevelvollisena Kannaksella. Terijoki. Unelma ennen myrskyä. Kotiseutumustoja II. Hämeenlinna 1984
- Lehtonen, U: Harppulinna – hävitettyä puutarhakauneutta Karjalan kannaksella. Puutarha No 5/1942
- Mäkeläinen, Eva-Christina: Säätyläisten seuraelämä ja tapakulttuuri 1700-luvun jälkipuoliskolla Turussa, Viaporissa ja Savon kartanoalueella. Forssa 1972
- Mäkeläinen, Eva-Christina: valokuva-arkisto
- Mäkeläinen, Kaarle: valokuva-arkisto
- O.C.: Karjalan kannaksen hedelmälajikkeista. Puutarha No 9/1942
- Paavolainen, Erkki: Maiden siirtyminen muukalaisille Karjalan kannaksella. Kaukomieli V. Viipurilaisen osakunnan albumi. Porvoo 1912
- Paaskoski, Jyrki: Vanhan Suomen lahjoitusmaat 1710-1826. Helsinki 1997
- Paaskoski, Jyrki: Viipuriin ja maailmalle. Saimaan kanavan historia. Keuruu 2002

- Parland, Oscar: Tieto ja eläytyminen. Esseitä ja muistelmia. Juva 1991
- Reijonen, Tuuli: Kannaksen mosaiikkimaailma. Keuruu 1968
- Salokas, Martti: Piirteitä kunnan kehityksestä. Terijoki. Kuvia ja kuvauksia entisestä kotipitäjästä. Lahti 1951
- Stenberg, Anna ja Alexander: valokuva-albumi
- Teperi, Jouko: Kannakselaispoika sodassa ja vähän koulussakin. Saarijärvi 2000
- Terijoki. Kuvia ja kuvauksia entisestä kotipitäjästä . Toimittanut ent. Terijoen kunnan hoitokunnan asettama toimikunta. Lahti 1951
- Terijoki. Iso Tietosanakirja. Helsinki 1937
- Terijoki. Tietosanakirja. Helsinki 1917
- Teri-Säätiö: Terijoki. Lappeenranta 1976
- Till St. Petersburger Arkitektföreningens historia . Teknikern N:o 134. Juli 1896
- Tommila, Päiviö: Helsinki kylpyläkaupunkina 1830-1850 –luvuilla. Entisaikain Helsinki VI. Helsinki 1955
- Wahlbeck, Kaj: Karelen – en flyktig dröm. Vasa 1999

KIRJALLISUUSLUETTELO

Hämäläinen, Vilho: Karjalan kannaksen venäläinen kesäasutus ja sen vaikutus Suomen ja Venäjän suhteiden kehitykseen autonomian ajan lopulla. Acta Universitatis Tamperensis ser. A vol. 59. Tampere 1974

Kähönen, Ester: Entinen Terijoki – kylämuistoja. Kouvola 1982

Kähönen, Ester: Terijoen historiallisia vaiheita. Terijoki. Lahti 1951

Teri-Säätiö: Terijoki. Lappeenranta 1976

LIITTEET

- Liite 1 Ensimmäisen kerroksen pohjapiirustus
- Liite 2 Toisen kerroksen pohjapiirustus
- Liite 3 Julkisivupiirustukset
- Liite 4 Leikkauspiirustus
- Liite 5 Kustannusarvion lähtökohdat
- Liite 6 Hankintahinta – Rakennusosittain (sis. katto- ja seinäpaanut)
- Liite 7 Rakennusosa-arvio (sis. katto- ja seinäpaanut)
- Liite 8 Hankintahinta – Rakennusosittain (sis. palahuovan ja vanerilevyt)
- Liite 9 Vertailuhinta katon palahuovalla ja seinien käsitellyillä vanerilevyillä
- Liite 10 Kustannusarvion apusuureet
- Liite 11 Kellomäen asemakaava